

Op de Hoogte

Jaargang 31 nr. 4, december 2025

Op de Hoogte

Jaargang 31 nr. 4, december 2025

Redactioneel

Een extra dik decembern timer om lekker te lezen tijdens deze donkere dagen rondom de Kerst. Het jaar 2025 loopt langzaam ten einde en de activiteiten van IVN-Walcheren zijn achter de rug. Op 3 januari kun je 2026 goed beginnen door deel te nemen aan de excursie door Landgoed Ter Hooge. In het nummer van maart volgen alle activiteiten voor 2026, maar ook in dit nummer staan nog tal van activiteiten in de agenda.

Terugblikken doen we zeker in dit nummer. Verder gaan we naar de kinderboerderij en naar actiegroep Zeeuws-Vlaanderen. In dit nummer uitgebreid aandacht voor exoten. Vraag aan een buitenlander naar Nederland en de molens komen meteen naar voren. Molens zijn er genoeg op Walcheren. Een molenaar heet niet alleen ons hartelijk welkom...

Zwervers, zomergasten, tolgaarders, monniken, paddenstoelen, het Walcherse Rupsje Nooitgenoeg, prachtige momenten tijdens wandelingen, mooie foto's en een vergeten componist. Hoge toppen en een pittoresk haventje. Het komt allemaal voorbij.

Eind januari wordt Hulst het decor van de 77^e editie van het wereldkampioenschap veldrijden. Net als natuurliefhebbers moeten veldrijders het terrein lezen! In de ommetjes aandacht om dit zelf onder de knie te krijgen deze winter. In Oostkapelle ligt namelijk de start en finish van de IVN kampioenschappen 'trappen en landschap lezen'! Woningbouw is een hot item, de Cleene Hooge staat op de nominatie om woonwijk te worden. In ons ommetje kun je er gaan genieten van het landschap en je eigen oordeel vormen over dit gebied aan de stadsrand.

Hele fijne feestdagen en alle goeds voor 2026!

Namens de redactie,
Roy en Irene

Bij de voorpagina

Zicht over bevroren akkers bij Arnemuiden.

Aan deze uitgave werkten mee

Marjan Rouw, Arjen Faasse, Joan Krüse, Theo Hendriks, Angie van Goethem, Arjen Hartog, Sacha Odenhoven, Milly Kooger, Peter de Jonge, Marion de Jonge, Jeffrey Davids, Corine Osté, Maurits Schipper, Ivo van Loo, Ina Slot, Henni van Dijk, Cobi Gouwen, Marloes Loos, deelnemers fotorubriek en onze bezorgers.

Colofon

Op de Hoogte is een uitgave van IVN Walcheren* voor leden en relaties. Oplage circa 300 exemplaren. Op verzoek ook op papier.

Redactie: Angelique de Cock, Irene Maréchal, Roy van de Voort, e-mail: opdehoogte-walcheren@ivn.nl.

Geen 'Op de Hoogte' ontvangen? Mail dan even naar opdehoogte-walcheren@ivn.nl. Het volgende nummer komt in maart uit. Kopij aanleveren voor 28 februari.

~~~~~

* IVN Walcheren is een afdeling van IVN (Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid), actief in voorlichting en educatie op natuur- en milieugebied en heeft (huisgenoot-)leden; contributie € 25 resp. € 12 per jaar. Voor hen zijn activiteiten gratis of tegen gereduceerd tarief.

Ledenadministratie: Theo Hendriks, penningmeester; zie voor adresgegevens 'Bestuur & Werkgroepen'. Contributiebetaling vindt plaats via incasso of betaling a.d.h.v. een factuur op bankrekening NL02ABNA0213302942 t.n.v. IVN.

~~~~~

* Website www.ivn.nl/walcheren;
IG: IVN_Walcheren; Facebook:
<https://www.facebook.com/ivn.walcheren/>

~~~~~

Druk: Editoo Arnhem

Bestuur en werkgroepen

Dagelijks bestuur

<i>Voorzitter:</i>	Carlien Nijdam	
<i>Secretaris:</i>	Carlien Nijdam	(e-mail: secretariaat@ivnwalcheren.nl)
<i>Penningmeester:</i>	Theo Hendriks	(e-mail: penningmeester@ivnwalcheren.nl)

Algemeen bestuur (naast het dagelijks bestuur)

<i>Cursussen:</i>	Marjan Rouw	(e-mail: cursussen@ivnwalcheren.nl)
<i>Activiteiten:</i>	VACATURE	(e-mail: activiteiten@ivnwalcheren.nl)
<i>Communicatie:</i>	Arjen Faasse	(mobiel: (06) 18408163) (e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)

Werkgroepen

<i>Natuurpaden:</i>	Johan Antheunisse	(coördinator, tel.: (0118) 628814) (e-mail: milijobo@zeelandnet.nl)
<i>Excursies:</i>	VACATURE	(algemeen coördinator) (e-mail: activiteiten@ivnwalcheren.nl)
<i>Cursussen:</i>	Marjan Rouw	(e-mail: cursussen@ivnwalcheren.nl)
<i>Duurzaamheid:</i>	Jack Molkenboer	(e-mail: JackMolkenboer@hotmail.com)
<i>Blad Op de Hoogte:</i>	Angelique de Cock, Irene Maréchal-Van de Voort, Roy van de Voort	(e-mail: opdehoogte-walcheren@ivn.nl)
<i>Website:</i>	Joop Weijland	(e-mail: webmaster.walcheren@ivn.nl)
<i>Facebook:</i>	Angie van Goethem	(@IVN_Walcheren) (e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)
<i>Instagram:</i>	VACATURE	(@IVN_Walcheren) (e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)
<i>Public Relations:</i>	VACATURE	(e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)
<i>Fotowerkgroep:</i>	Arjen Hartog	(e-mail: a.m.hartog@gmail.com)
<i>Korren:</i>	Arjen Faasse	(e-mail: arjen@ivnwalcheren.nl)

De levende tuin

Veel bloemen in de volkstuin van Johan Antheunisse

Wil je komend jaar genieten van je tuin en heb je nog behoefte aan tips of inspiratie? Doe dan de online cursus van IVN over dit onderwerp, 'De levende tuin'. Stap voor stap krijg je de uitleg om je tuin natuurvriendelijker te maken. De cursus vind je op de site: <https://www.ivn.nl/online-cursussen-over-de-natuur/een-levende-tuin>.

Daarnaast vind je ook cursussen over (zilt) moestuinieren, de aanleg van een Tuiny haag of een Tuiny poel in je tuin. Zo word je tuin in 2026 nog leuker!

Anderen helpen kan ook! Wordt dan tuinranger via www.tuinrangers.nl.

Van de bestuurstafel

Bestuursvergadering 24 september 2025

Marjan Rouw

Hierbij een kort verslagje van de bestuursvergadering voor 'Op de Hoogte', zodat iedereen weet wat er speelt en waar over nagedacht wordt. De volgende punten zijn (uitgebreid) besproken:

- **Boy Dirksen is onze nieuwe vrijwilligerscoördinator.** Brenda Schipper kan zich nu helemaal richten op haar eigen werk (Nationale Parken Landelijk, Grevelingen, Nationaal Park Oosterschelde, Natuur & Recreatie).
- **Zeeuwse Delta** is bij de afdeling Walcheren gevoegd. De boekhouding zal voorlopig gescheiden blijven. Initiatieven vanuit deze groep zullen gehonoreerd worden. Wij staan daar open voor.
- De plannen voor besteding van ons **spaargeld** stromen binnen. De ALV zal hierover beslissen in maart.
- **Nieuwe activiteiten** zoals het korren en de duin- / strandwandeling bij Domburg zijn geëvalueerd. Over beide activiteiten zijn veel mensen positief. Jammer dat wanneer het slecht weer is, het korren uit veiligheidsoverwegingen afgelast moet worden. Er kan in het vervolg misschien een jutactiviteit voor in de plaats komen.
- **De wandeling door de Manteling voor rolstoelers** kan op de website blijven staan (wel zonder het duin).
- **Nieuwe gidsopleiding (NGO).** Er wordt landelijk nagedacht over een verkorte of eventueel modulaire opleiding met een lijst van docenten daarbij. Wij zijn nog steeds op zoek naar mensen die de NGO of verkorte opleiding willen helpen organiseren. Hoe behoud je de gidsen voor de afdeling is ook een vraag die ons bezig houdt.
- Er zal binnenkort weer **IVN kleding** gekocht worden. Actieve leden kunnen erover nadenken wat zij eventueel zouden kunnen gebruiken.

Op naar 2026!

Arjen Faasse

In 2025 hebben een aantal van onze leden zich volop ingezet op diverse fronten. Hartelijk dank voor jullie inzet afgelopen jaar. Als jullie komend jaar weer wat willen betekenen voor IVN-Walcheren zijn we jullie dankbaar!

Voor mensen met ideeën (en eventueel tijd)

We horen graag wat jullie leuk lijkt om te zien of om te doen volgend jaar. Stuur een berichtje naar het bestuur via activiteiten@ivnwalcheren.nl dan kunnen we samen kijken of we dat kunnen realiseren.

Voor mensen zonder ideeën, maar wel minimaal een dagdeel per jaar tijd

Fijn dat je de natuur een warm hart toedraagt en je tijd beschikbaar wilt stellen! Er zijn vele manieren om de vereniging te helpen. Dit kan door te helpen bij een excursie of cursus, het ledenblad rondbrengen, helpen bij strandactiviteiten, slootjesdagen of Wetenschapsdag. Maar ook meer achter de schermen bijvoorbeeld door berichtjes te plaatsen op Instagram. Dit zijn zomaar voorzetjes, maar laat maar weten waar je affiniteit mee hebt. Kinderen, ouderen, organiseren, social media? Ook als je helemaal blanco erin staat, stuur dan een berichtje naar het bestuur via activiteiten@ivnwalcheren.nl. Hopelijk wordt 2026 een heel leerzaam jaar voor Zeeland! Zodat we samen nog meer natuur beleven! Fijne feestdagen.

In ons bestuur is nog een **vacature**. Lijkt het je wat om je in te zetten voor IVN-Walcheren? Stuur dan een mailtje naar ons secretariaat.

Activiteitenoverzicht

Landgoed Ter Hooge

Landgoed Ter Hooge is een gevarieerd gebied dat rond het begin van de 19^e eeuw in de Engelse landschapsstijl is aangelegd. Het huidige kasteel dateert van 1755 en is gebouwd op de fundamenten van een kasteel dat daar al in de 15^e eeuw is gebouwd. Een aantal jaren geleden is het gebied uitgebreid met schrale weilanden afgezet met onder andere Zeeuwse hagen.

In de winter is het rustig in het bos. Dat wil niet zeggen dat er niets interessants te beleven valt. Het is alleen al leuk om lekker warm ingepakt door de ritselende afgevallen blaadjes te stappen.

Nu de bladeren van de bomen af zijn kunnen de verschillende

vormen van de diverse boomsoorten bekeken

worden. En er is meer te zien aan de kale takken. Vruchtjes, noten en zaden, gallen en de verlaten vogelnesten. Het kasteel is nu vanuit allerlei gezichtspunten, ongehinderd door gebladerte, te bewonderen. Kosten € 5 (kinderen tot 12 jaar € 2,50; kinderen tot 6 jaar en IVN-leden gratis). Graag gepast betalen.

Voor de excursie geldt een maximum aantal deelnemers!

Zaterdag 3 januari (let op: was zaterdag 27 december) is er een verrassende winterwandeling. Aanvang 13.30 uur (duur circa 1,5 uur).

Aanmelden verplicht! Mail naar activiteiten@ivnwalcheren.nl.

Vertrek vanaf de parkeerplaats aan de Breeweg tegenover kaasboerderij Pitteperk. Het gebied kan vrij drassig zijn. Stevige schoenen of laarzen zijn aan te raden!

Terugblik rondleiding begraafplaats Middelburg

Foto's Joan Krüse

Johan Antheunisse verzorgt jaarlijks rondleidingen op de algemene begraafplaats van Middelburg. Johan heeft bijna veertig jaar op de begraafplaats gewerkt als hovenier. Hij zorgde voor het onderhoud, de aanplant en de werkverdeling. Verhalen vertellen zit in zijn bloed. Als natuurgids bij IVN komt dit natuurlijk goed van pas!

Johan voltooide de cursus voor gids al in 1987. Natuur, de mens, vroeger, hij verbindt het! De website 'Wij zijn de stad Middelburg' keek op woensdag 10 september mee tijdens zijn 2^e en laatste rondleiding in 2025 op de begraafplaats. Wil je meer weten hierover? Kijk op de website www.wijzijndestad.com/verhalen/een-rondleiding-van-johan-antheunisse-op-de-begraafplaats-van-middelburg.

Terugblik ledendag Kalmthoutse Heide

Theo Hendriks, Arjen Faasse

Op zaterdag 20 september 2025 vond het jaarlijkse uitje voor alle leden van IVN-Walcheren plaats. Dit jaar ook voor leden van Zeeuwse Delta. Op het programma staat een bezoek aan 'De Vroente', in het Grenspark Kalmthoutse Heide (en infopoort voor Unesco Geopark Schelde Delta). Dit alles op de grens van Nederland en België.

De deelnemers verzamelen centraal in Middelburg om al daar een voertuig indeling te maken om zodoende effectief te verplaatsen. Er waren dit jaar helaas maar heel weinig leden die zich hiervoor hadden opgegeven. Dat vinden wij jammer en zouden ook graag vernemen wat hiervan de reden is zodat wij daar in het komende jaren rekening mee kunnen houden. Tenslotte is en moet het een jaarlijks uitje zijn voor alle IVN-leden uit de provincie.

Bloeiende heide op de Kalmthoutse Heide

Tijdens de excursie op zoek naar zonnedauw

Rond 10.00 uur is iedereen aangekomen op bestemming en wordt er getrakteerd op een kop koffie. Het was nog prima weer en dit wordt dus lekker buiten op een terrasje genuttigd. De begeleidende gids, Joris, staat op afgesproken tijd en locatie klaar om ons mee te nemen in dit mooie natuurgebied.

Grenspark Kalmthoutse Heide heeft een oppervlakte van 6.000 hectare en bestaat uit heide, vennen en landduinen. Joris legt op deskundige wijze uit over het ontstaan van dit soort gebieden en hoe dit gebied aan zijn naam komt. 'De Vroente' betekent namelijk dat het gaat om een gemeenschappelijk stuk grond wat door meerdere mensen gebruikt en beheerd wordt. In de vroege middeleeuwen werd landbouw uitgevoerd in een drieslagstelsel. Vanwege de slechte opbrengst en het feit dat er weinig mest voorhanden was om de

grond vruchtbaar te maken had dit stelsel een groot voordeel. Men deelde het land op in drie stukken. Twee van de drie werden dan ingezaaid.

We wandelen lekker door de natuur, bekijken wat plantjes en staan stil bij wat bomen. Joris is een groot kenner. We zien de grove den met zijn kenmerkende roodbruine stam, de zwarte den met de kegelachtige kroon en de zee-den met zijn unieke lange naalden en grote dennenappels (die je ook kunt gebruiken als 'weerstation').

Het gebied was – op de grond tenminste – erg droog. Helaas begon het halverwege de wandeling te regenen, maar dat terzijde. De vennen stonden bijna allemaal droog terwijl het de afgelopen twee jaar zo erg nat is geweest dat de natuur, in dit geval heide, er door verdronken is.

Grazende runderen op de heide

Pad 'op pad' in de Kalmthoutse Heide

Grondster

Tijdens de wandeling zijn diverse mooie waarnemingen gedaan, zoals een zwarte specht, klein zonnedaauw, harsmannetjes, dennenspanner, rode schijn spurrie en grondster. Natuurlijk zagen we nog veel meer bijzondere planten. Na bijna drie uur wandelen en natuur beleven komen we aan het eind en nemen afscheid van deze fijne gids. Zo nat als wij inmiddels waren is de groep toe aan een droog moment en wordt er geluncht in een nabij gelegen restaurant.

Als laatste wordt het bezoekerscentrum 'Visit Kalmthout' bezocht. Een heel mooie tentoonstelling met diverse thema's en activiteiten. Zo kon je met een VR-bril het natuurgebied vanuit de lucht bekijken, was er een zeer uitgebreid thema rondom bijen en waren er diverse andere interactieve bezigheden. Om 16.00 uur werd de terugreis begonnen en werd er in de auto's nog over heel veel zaken nagepraat. Een geweldige ledendag!

Ook naar de **Kalmthoutse Heide**? Info: www.grensparkkalmthoutseheide.com.

Naast natuur is er nog veel meer te beleven via 'Visit Kalmthout', op de site www.visitkalmthout.be vind je meer info.

12e Eindejaars Plantenjacht

*Madeliefje, al jaren het meest geziene bloeiende plantje tijdens de Eindejaars Plantenjacht
(foto Christien Labruijère)*

Al voor de 12e keer op rij organiseert Floron de Eindejaars Plantenjacht in een periode dat niemand bloeiende planten verwacht, het begin van de winter. Iedereen kan meedoen en inventariseren waar en welke planten er (nog) in bloei staan. De periode ligt vast, er wordt geïnventariseerd vanaf Eerste Kerstdag (25 december) tot en met 3 januari.

De bedoeling is om gedurende één uur alle wilde en verwilderde planten die in bloei staan te noteren (geen tuinplanten). De hoeveelheid is overigens niet interessant. Op de website van Floron (www.floron.nl) vind je meer informatie. Ook tref je hier zoekkaarten aan. De resultaten geef je door aan Floron. Natuurlijk kun je een leuk stuk maken voor 'Op de Hoogte'!

Winterbloeiers zijn van belang voor dieren die juist in deze periode op zoek zijn naar voedsel dat toch al schaars is. Jonge hommelsoningen op warme winterdagen, winteractieve bijensoorten en andere insecten op zachte zonnige dagen. Deze insecten zijn weer voedsel voor vogels. Ook is het voor sommige plekken / groenzones belangrijk dat er groeiactiviteit is in de winter. Ga op jacht van **donderdag 25 december tot en met zaterdag 3 januari** en ontdek de winterbloeiers bij jou in de buurt!

Nationale Tuinvogeltelling

Sinds 2001 organiseert de Vogelbescherming jaarlijks de Nationale Tuinvogeltelling. Want hoe gebruiken vogels onze tuinen in de winter en wie komen er op bezoek? Hoe tel je dit? Door op één dag een half uur te tellen welke vogels er in je tuin of op je balkon zitten (geen overvliegende vogels). En dan alleen het hoogste aantal van één soort dat gelijktijdig in je tuin aanwezig is in dat half uur. De Vogelbescherming gebruikt dit burgeronderzoek om te bekijken welke trends ze kan waarnemen en gebruikt dit naast wetenschappelijke gegevens. Zo is de huismus in de loop van de decennia gehalveerd en is ook de spreeuw in aantal sterk afgenomen. De Vogelbescherming geeft ook tips om je tuin vogelvriendelijk(er) in te richten. Tel mee en maak een stukje voor dit blad!

De Nationale Tuinvogeltelling is van **vrijdag 30 januari tot en met zondag 1 februari 2026**. Meedoen? Informatie vind je op de site www.vogelbescherming.nl/tuinvogeltelling. In 2025 deden in Nederland meer dan 105.000 mensen mee aan de telling waarbij de huismus het meest werd geteld. In Zeeland deden 2.945 mensen mee die samen in totaal 46.341 vogels telden. In vrijwel alle Zeeuwse gemeenten werd de huismus (in totaal 7.806 keer) het meest waargenomen. Uitzonderingen waren Middelburg (kauw nipt voor huismus), Terneuzen en Goes (koolmees voor respectievelijk vink en huismus (Terneuzen) of voor huismus (Goes)).

Geheimen van het getij online!

In samenwerking met het Polderhuis in Westkapelle organiseert IVN jaarlijks diverse excursies 'Geheimen van het getij' waarbij bijzondere natuur op het scheivlak tussen land en de zee met zijn specifieke flora en fauna toegelicht wordt. Pas vanaf het voorjaar van 2026 worden deze weer georganiseerd, maar wil je niet zo lang wachten kun je altijd al gaan struinen langs de waterlijn. En dan is de waterstand onmisbaar! Vanaf januari 2026 worden er geen getijdenboekjes meer uitgegeven, maar kan op de website getij.rws.nl per locatie de waterstand worden opgezocht. Deze kan ook worden gedownload.

Nieuwjaarsreceptie 17 januari 2026

Op 17 januari 2026 hopen we jullie weer te verwelkomen voor de Nieuwjaarsreceptie, ditmaal bij de Jachtclub Veere aan de Kaai 14. Om 13.30 uur starten we met koffie en thee en wat lekkers. We vervolgen onze weg dan door de straten van Veere met een gids om weer terug te keren voor een borrel, snacks en gezelligheid. Hopelijk zien we jullie dan! Je meldt jezelf aan door een mail te sturen aan activiteiten@ivnwalcheren.nl.

Algemene Ledenvergadering (ALV) 14 maart 2026

Op zaterdag 14 maart is het weer tijd voor de Algemene Ledenvergadering (ALV). Naast de vergadering staat er natuurlijk weer iets leuks op het programma. Aanvang 14.00 uur (inloop vanaf 13.30 uur). Meer informatie volgt in de digitale nieuwsbrief. Je meldt jezelf aan door een mail te sturen aan activiteiten@ivnwalcheren.nl.

Terugblik Wetenschapsdag

Angie van Goethem

IVN-Walcheren kijkt terug op een druk bezochte deelname aan de Wetenschapsdag op zaterdag 4 oktober. Arjen Faasse en Angie van Goethem hadden een drukke dag en wisten veel kinderen (en ouders) te boeien!

De voorkant van de stand van IVN in de Zeeuwse Bibliotheek

Voor de opening wordt alles door onze vrijwilligers gereed gezet

Braakballen pluizen tijdens de Wetenschapsdag 2025, leuk en leerzaam!

Wetenschapsdag gemist? Niet getreurd! In 2026 vindt deze plaats op **zaterdag 3 oktober 2026**. Wil je helpen of meedenken als vrijwilliger namens onze afdeling? Laat dit dan weten door een e-mail te sturen naar activiteiten@ivn-walcheren.nl. Zo kun je in 2026 weer veel kinderen en hun (groot)ouders enthousiast maken over de wetenschap, de natuur en de IVN! De Wetenschapsdag is onderdeel van het Weekend van de Wetenschap. Zo kan iedereen, van jong tot oud, op een toegankelijke manier inzicht krijgen in de wereld van wetenschap en technologie. De locaties zijn de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg en de HZ University of Applied Sciences (locatie Middelburg). Zie ook www.weekendvandewetenschap.nl.

IVN-Basiscursus Natuurfotografie 2026

Arjen Hartog

Na de voorjaarsvakantie van 2026 start IVN-Walcheren weer met de Basiscursus Natuurfotografie. De cursus is bedoeld voor mensen die iets meer willen dan alleen maar een plaatje schieten in de natuur.

Wanneer je een spiegelreflex-camera, systeemcamera of een ander fototoestel hebt met de mogelijkheid om diafragma en sluitertijd zelf in te stellen, dan kan je al deelnemen. Deze cursus sluit heel goed aan voor mensen die willen deelnemen aan de Werkgroep Natuurfotografie binnen IVN-Walcheren.

Berry van der Haar en Arjen Hartog begeleiden de deelnemers om op een andere manier naar de natuur te kijken en hiervan mooie foto's te laten maken. Tijdens een drietal woensdag-avonden wordt de theorie uitgelegd met veel voorbeelden (waarschijnlijk in Koudekerke, locatie wordt nog nader bekend gemaakt). Na iedere theorieavond volgt op zaterdag een praktijkmorgen. Op deze zaterdagmorgen kan je gelijk het geleerde van de theorie-avond daarvoor in praktijk gaan brengen. De cursusleiders staan je dan met raad en daad bij. De onderwerpen zijn onder andere: apparatuur, scherpte - diepte, compositie en fotobespreking. De opgedane kennis wordt in praktijk gebracht op wisselende locaties op Walcheren. Voor deze Basiscursus Natuurfotografie kunnen zich maximaal 10 deelnemers inschrijven. Inbegrepen zijn koffie / thee, digitale reader in kleur, theoretische uitleg, begeleiding bij het praktische werk en bespreking van je foto's.

Basiscursus Natuurfotografie bestaat uit 3 theorieavonden (19.30 – 22.00 uur):

- Woensdag 11 maart
- Woensdag 25 maart
- Woensdag 8 april

Daarnaast 3 praktijkochtenden (09.00 – 12.00 uur):

- Zaterdag 14 maart
- Zaterdag 28 maart
- Zaterdag 11 april

Kosten bedragen € 70 voor leden en € 90 voor niet-leden. Maximaal 10 deelnemers. Deelnemen? Stuur een mail naar Arjen Hartog: a.m.hartog@gmail.com (of stuur een appje naar (06) 33742545).

Voor vragen of extra informatie kun je hier ook terecht.

Op stap met de IVN-Fotowerkgroep

Arjen Hartog

Ga mee op stap met de Fotowerkgroep! Elke 2^e zaterdagochtend van de maand van 9.00 - 12.00 uur. In 2026 bepalen de leden per toerbeurt het thema en de locatie.

De aankomende data zijn de **zaterdagen 10 januari, 7 februari, 14 maart, 11 april en 9 mei**. Geen lid, wel meedoen? Stuur een mail naar Arjen Hartog: a.m.hartog@gmail.com (of stuur een appje naar (06) 33742545).

Voor vragen of extra informatie kun je hier ook terecht.

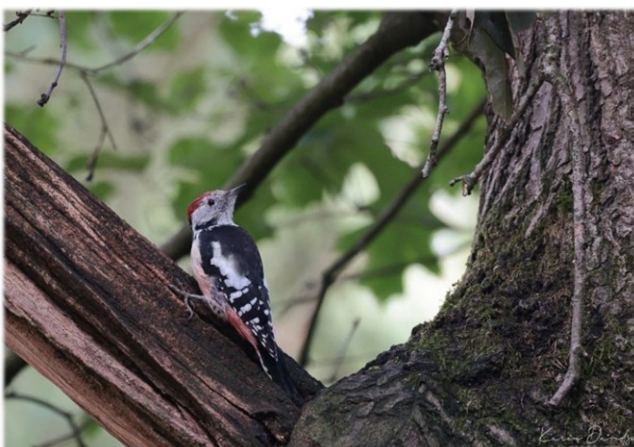
De afgelopen periode is de IVN-Fotowerkgroep weer verschillende keren op stap geweest. We gaan altijd naar een van tevoren afgesproken plek toe en lopen daar een korte route om tussendoor meerdere stops in te lassen om op het gemak al het moois wat moeder natuur daar te bieden heeft vast te leggen met onze fototoestellen. Ondanks dat we met meerdere mensen op dezelfde plek zijn komen er dan toch zeer verschillende opnamen uit onze toestellen rollen. Op zaterdag 13 september hadden we afgesproken om naar de Clingse bossen te gaan om paddenstoelen te fotograferen. Echter omdat er maar weinig mensen hadden aangegeven om mee te gaan hebben we het plan

gewijzigd. We hebben die ochtend de foto hut afgehuurd en zijn vogels zijn fotograferen. Er waren helaas niet al te veel vogels. Er waren, zoals gewoonlijk, wel redelijk wat pimpelmezen. Ook waren er een boomklever, boomkruiper en een grote bonte specht. De meest bijzondere vogel die we gefotografeerd hebben was de middelste bonte specht. Ook hebben we nog één eekhoorn gezien, maar die hebben we niet scherp kunnen fotograferen omdat hij alweer snel weg was. De volgende excursie was op zaterdag 11 oktober. We zijn toen op stap geweest om paddenstoelen en de damherten te fotograferen. In het begin van de ochtend was het nog erg rustig en stil met damherten. Het was tenslotte de bronsttijd van deze damherten. Daarom zijn we ons eerst maar bezig gaan houden met paddenstoelen en landschappen fotograferen. Op een gegeven moment hoorde we de herten burlen en toen is de groep opgesplitst. De ene helft is gelijk op zoek gegaan om de herten te zoeken en de andere helft heeft de foto's van de paddenstoelen eerst afgerond. De tweede helft is daarna ook nog op pad geweest om de herten te zoeken en langs het kanaal zagen zij in de verte een groot mannetje lopen.

De laatste excursie van deze periode was naar boswachterij Westenschouwen. Dit keer hebben we ons alleen op de paddenstoelen gefocust. Het was goed zoeken tussen alle bladeren en dennennaalden, maar we kwamen er redelijk wat tegen. We waren eigenlijk op zoek naar de rodekoolzwam. Die hebben we niet gevonden, maar vele andere wel die wat minder kleurrijk waren. Het was dan wel de uitdaging om daar dan toch mooie opnamen van te maken. De resultaten van deze paddenstoelen en van de afbeeldingen van voorgaande excursies hebben we op woensdagavond

19 november besproken. De laatste excursie was op zaterdag 13 december 2025. Als je in 2026 een keer mee wilt of meer informatie over de fotowerkgroep wilt hebben kan je altijd contact opnemen met Arjen Hartog. In dit artikel en in de rubriek 'Kiek... een plaetje!' zie je enkele mooie foto's van onze werkgroep.

Winteractiviteiten Terra Maris

Sacha Odenhoven

In de Kerstperiode staan er weer tal van activiteiten op de agenda bij Terra Maris, ook leuk om te ondernemen met (klein)kinderen! Terra Maris, letterlijk land van de zee, is hét museum voor natuur en landschap van Zeeland. Het museum is gevestigd in de voormalige orangerie van kasteel Westhove, dat gelegen is in het prachtige natuurgebied De Manteling van Walcheren, tussen Oostkapelle en Domburg. Een afwisselende, levendige tentoonstelling neemt je mee door de geschiedenis van het Zeeuwse landschap en laat de gevarieerde Zeeuwse natuur zien. Kom ook en ontdek de unieke natuur van Zeeland. Kijk voor meer informatie en andere activiteiten (na december) op de website van Terra Maris (www.terramaris.nl).

Zaterdag 27 en dinsdag 30 december om 13.00, 14.00 en 15.00 uur – Winter-weetjes-Lab (NIEUW!)

Wat doen dieren in de winter? Hoe houden ze zich warm? Hoe vinden ze voedsel? Kom ook naar het LAB van Terra Maris, kruip achter de microscoop en doe mee met onze wintertestjes en onderzoeken. Ontdek allerlei interessante winterse weetjes over de natuur in de winter. Van winterslapers tot winterkleed, van wintervacht tot winterspek, van ijsvorming tot nog veel en meer.

Deelname: entreeprijs museum.

Reserveren: bij de balie, op de dag zelf (maximaal 15 kinderen per ronde, vol = vol!).

Maandag 29 december om 11.00, 12.00, 13.00, 14.00 en 15.00 uur – Damherten en andere toffe dieren

Maak een mooi, gek of bijzonder ruimtelijk object voor aan de muur. Laat je inspireren door kunstenares Jessica van Dierendonck van KKaAT, het (Kinder)KunstaATelier. Zij gaat je begeleiden tijdens deze workshop. Jullie gaan aan de slag met onder andere papier(rollen), crêpe-tape, papierpulp en takken.

Deelname: entreeprijs museum.

Reserveren: aan de balie op de dag zelf (maximaal 15 kinderen per ronde, vol = vol!).

Maandag 29 december van 15.00 tot 16.30 uur – Spieddaten: reeën en damherten

Onder leiding van een gids in de schemering van een winternamiddag spieden en speuren naar reeën en damherten in de Manteling. Zien we ze wel of zien we ze niet? Sporen zijn er genoeg in de vorm van onder andere wissels, keutels, haren en knabbsporen aan groene blaadjes! Spannend en ontspannend!

Deelname: € 6,00 per volwassene / € 4,50 per kind.

Reserveren: noodzakelijk via de ticketpagina van onze website.

Terra Maris is te vinden aan de Duinvlietweg 6 in Oostkapelle. In de winter geopend van woensdag tot en met vrijdag van 12.00-17.00 uur. Op zaterdag en zondag van 10.00-17.00 uur. In de Kerstvakantie dagelijks geopend van 10.00-17.00 uur, maar op Eerste en Tweede Kerstdag en op Nieuwjaarsdag gesloten. Andere activiteiten aan het eind van de maand december staan hieronder weergegeven.

Data en aanvang	Activiteit	Omschrijving
19 december (12.00 uur)	Het zeeaquarium	Kijkje achter de schermen
21 december (13.30 uur)	Van pulp tot papier	Hoe maak je papier?
22 december (13.30 uur)	Braakbal pluizen	Wat had de uil op zijn menu?
23 & 28 & 29 december (13.00 & 14.00 & 15.00 uur)	Winterse zoldergeheimen	Ontdek het open depot op zolder met een gids

Kiek... een plaëtje!

In deze rubriek staan natuurfoto's van leden centraal. Heb jij een leuke foto van een mooi, bijzonder of waardevol natuurmoment of natuuractiviteit die je graag wilt delen? Stuur deze naar opdehoogte-walcheren@ivn.nl. De redactie plaatst – een selectie uit – de aangeleverde foto's.

Deze keer zijn foto's geplaatst van onze IVN-Fotowerkgroep.

Op bezoek bij...

Kinderboerderij De Klepperhoeve

Een interview met Milly Kooger (hoofd beheer)

Midden in het Meiveldpark in Middelburg ligt Kinderboerderij De Klepperhoeve. Bij het naderen van het erf hoor je de vrolijke kinderstemmen al. Op deze kinderboerderij kunnen kinderen (en volwassenen) gratis kennis maken met dieren en natuur. In spaarvarken Kleppertien bij de ingang kan een vrijwillige bijdrage worden achtergelaten. Zoals er foto's zijn van generaties op een paddenstoel in de Efteling, zo zijn er foto's van generaties die zitten op dit varken! Tegenwoordig verwachten kinderen dan wel dat ie beweegt na inworp...

Spaarvarken Kleppertien bij de ingang

Op de plek van de huidige kinderboerderij lag vroeger Boerderij Louwerse. Toen de boer stopte vonden wijkbewoners het jammer als de boerderij gesloopt zou worden. In 1974 sloegen ze de handen ineen om de boerderij om te vormen tot een kinderboerderij. En in 1976 opende **Kinderboerderij De Klepperhoeve** de deuren. De kinderboerderij bestaat in 2026 dus 50 jaar! Deze winter wordt volop nagedacht over leuke activiteiten om dit gouden jubileum te vieren. Meedoen aan één van de activiteiten? Hou hiervoor de website www.kinderboerderij-middelburg.nl en de sociale media van Kinderboerderij De Klepperhoeve in de gaten.

gehouden. Op dit moment zijn er veel volwassenen vrijwilligers, maar het aantal jeugdvrijwilligers is met 10 veel kleiner dan het vroeger was. De kinderboerderij is ondergebracht in een stichting met bestuursleden. Ook zijn er doordeweeks stagiaires te vinden.

Een dag begint om 8.30 uur met de dierverzorging, dat is altijd prioriteit 1. Als er gevoerd wordt dan wordt er direct contact gemaakt met elk dier om te bekijken of er iets aan de hand is. Dieren geven elk hun eigen signalen. Als dit klaar is volgt een korte pauze en om 10.30 uur gaat het hek open en is de kinderboerderij toegankelijk voor bezoek (dinsdag tot en met vrijdag, de resterende dagen gaat het hek

Tussen 1997 en 1999 was Milly bij de kinderboerderij werkzaam als stagiaire. Na nog 3 jaar vrijwilliger te zijn geweest kwam ze in dienst en ze is er nooit meer weg gegaan. Milly is 32 uur per week werkzaam, maar in de praktijk is dit al snel veel meer. Met 5 andere vaste medewerkers, 2 extra hulpmedewerkers voor weekenden en vakantie én een heel team vrijwilligers wordt de kinderboerderij draaiende

Het voeren van de varkens

Ezel Nick, de bewoner die er op dit moment het langst woont

om 13.00 uur open). Medewerkers en vrijwilligers maken hokken en paden schoon, zetten spullen neer voor bezoekers en bemensen de horeca of – als er activiteiten zijn – deze activiteiten. En er zijn tal van activiteiten! Rondleidingen, workshops, schoolreisjes, kinderfeestjes, ponnyritjes en nog meer. Én activiteiten rondom bijvoorbeeld schapen scheren,ierendag en Halloween.

De kinderboerderij hecht veel waarde aan educatie en natuur. Bezoekers ontspannen er zichtbaar en door wat meer oudhollandse spellen neer te leggen hoopt de kinderboerderij dat bezoekers niet alleen contact maken met de dieren, maar ook met elkaar. De ‘circle of life’ ofwel de kringloop van het leven is

wat zichtbaar wordt gemaakt. Elk jaar probeert de kinderboerderij met jonge dieren (voornamelijk geitjes) de geboorte van dieren onder de aandacht te brengen. Geboorte en groei, maar ook ouderdom en verdriet krijgen een plek. Zo mogen dieren ook oud worden, zolang dit in goede conditie gebeurt, vindt de kinderboerderij. Inslapen gebeurt op de kinderboerderij zelf. En er wordt niet zomaar gefokt, er wordt bekeken of de kudde dit aankan en wie er voor in aanmerking komen. Jonge dieren krijgen een nieuw tehuis wat vooraf goed besproken wordt. Er wordt niet gefokt voor de slacht. Al jarenlang komen dezelfde dierenartsen over de vloer. Het oudste dier is de IJslander Skonji (31 mei 1995), maar ezel Nick die op 1 juni 1996 geboren werd woont er het langst.

Respect voor elk levend wezen. Als elke bezoeker de poort verlaat met deze gedachte zou Milly dat fantastisch vinden. Dit respect staat voorop. De regels zijn streng. Bezoekers mogen geen enkel dier voeren zodat de dieren bezoekers ook niet gaan zien als ‘potentiële snackbar’ en zelfs de allerkleinste kinderen veilig tussen de dieren kunnen lopen. Dieren die niet goed reageren op mensen of een ‘opvliegend karakter’ hebben krijgen elders een nieuw tehuis. Naast ruim 150 dieren zijn er – zeker in de zomermaanden – ook logees. Tegenwoordig is het onderbrengen van huisdieren met vakanties lastig, mensen kennen hun wijk niet meer zo goed en op de kinderboerderij kunnen ze – mits er plek is – tijdelijk verblijven.

In 2015 had de kinderboerderij het zwaar. Subsidies dreigden te verdampen en de vraag was of ze het financieel wel zouden redden. Momenteel gaat het goed, maar dat komt ook omdat vrijwilligers zorgen voor nieuwe geldstromen. Zo worden er leuke houten knutselwerken verkocht die ter plekke of thuis geschilderd kunnen worden (op dit moment is het aanbod zo’n 225 verschillende soorten, van dieren tot andere kindervrienden). Ook is er een horecadeel waar ook souvenirs, zelfgemaakte jam en oogst uit de moestuin worden verkocht (Kleppercafé). Verder verzamelt de kinderboerderij in haar mini-milieustraat elektrische apparaten, frietvet en oud ijzer in. Maar giften van mensen en bedrijven blijven nodig om de kinderboerderij een mooie toekomst te geven. Het gaat niet alleen om geld, maar ook bijvoorbeeld picknickbanken en dergelijke. Zo blijft de kinderboerderij voortbestaan!

Houten knutselwerken in het gezellige Kleppercafé

Duurzaamheid staat hoog in het vaandel. Er wordt volop gescheiden afval ingezameld, de woning is opnieuw geïsoleerd, er zijn zonnepanelen aangebracht, er is ledverlichting die ook uitgaat als medewerkers of bezoekers langere tijd ergens niet komen. Aan de overzijde van het Meiveldpad ligt ook een deel van de kinderboerderij, hier wordt momenteel gewerkt aan enkele wanden van takken en stammen waar dieren uit kunnen eten, maar waar ook insecten en biodiversiteit een plek krijgen.

Bezoekers komen niet alleen uit de wijk en Middelburg. Vanuit diverse plekken in Zeeland weten mensen de kinderboerderij te vinden. Ook toeristen uit Nederland, België, Duitsland en Frankrijk vinden meer en meer de weg naar deze bijzondere plek. Sociale media lijken hierin een rol te spelen. Mensen worden blij van de plek en komen er tot rust. Contact met dieren en groen geeft veel blije gezichten. De kinderboerderij gaat ook naar mensen toe, zo bezoekt ze met de kleine dieren (zoals konijnen en cavia's) 1 maal per week ouderen in verzorgingstehuizen. Oude mensen die niet meer praten of dementerend zijn komen 'los' door deze momenten en er ontstaat veel moois. Dit is wat dieren ook met mensen kunnen doen.

Grote toekomstplannen heeft de kinderboerderij niet. Bij alle vernieuwingen die ze doorvoert bekijkt ze of dit goed is voor de dieren. Wel wil ze graag wat meer groen aan de overkant van het pad (waar nu de wanden gemaakt worden). Een grote wens van Milly is een trekpaard waarop een ouder met kind kan zitten, maar daar is momenteel geen plek voor. Milly heeft de meeste dieren geboren zien worden, een naam gegeven en zien opgroeien. Ze hebben haar hart veroverd. Eenmaal heeft ze een geitje in huis moeten nemen omdat deze erg klein was bij de geboorte en moeder er niks van wilde weten. Twee weken bivakkeerde dit geitje in haar slaapkamer. Helaas was het karakter dusdanig dat het niet paste op de boerderij, maar gelukkig is er een nieuw tehuis gevonden. Zo heeft elk dier een eigen verhaal. Milly heeft een zwak voor valkparkiet Monkey. Deze was volgens de kweker 'mislukt', maar woont al jaren op de boerderij. Monkey kan niet vliegen en is gek op klimmen. Hij gaat ook mee met de uitstapjes naar verzorgingstehuizen. Aan het eind van elke werkdag maakt Milly een ronde over de kinderboerderij en heeft ze fluitcontact met Monkey. De zon verdwijnt, de poort gaat dicht. Morgen wacht kinderboerderij De Klepperhoeve weer een nieuwe mooie dag vol vrolijke bezoekers!

Kinderboerderij De Klepperhoeve is een leuk educatief uitstapje en ligt in het Meiveldpark in Middelburg (Meiveldpad 55). De kinderboerderij is op dinsdag tot en met vrijdag geopend van 10.30 tot 17.00 uur, op zaterdag, zondag en maandag van 13.00 tot 17.00 uur. In de periode november tot en met februari sluit de kinderboerderij om 16.30 uur. Er zijn meer dan 150 dieren te zien en er zijn jaarrond diverse activiteiten. Even op adem komen kan in het **Kleppercafé**. De kinderboerderij ligt tussen de fietsknooppunten 57 en 91 en aan de LF13 Schelde-Rheinroute (een lange afstandsfietsroute). Ook de Speeltuin Meiveld (www.speeltuinmeiveld.nl) is in het park gesitueerd.

Actiegroep Zeeuws-Vlaanderen

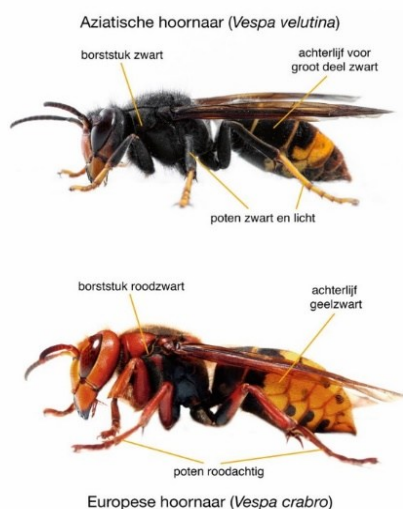
Auteurs: Peter de Jonge, Marion de Jonge, Jeffrey Davids

Opkomst Aziatische Hoornaar naar Nederland & Zeeuws-Vlaanderen

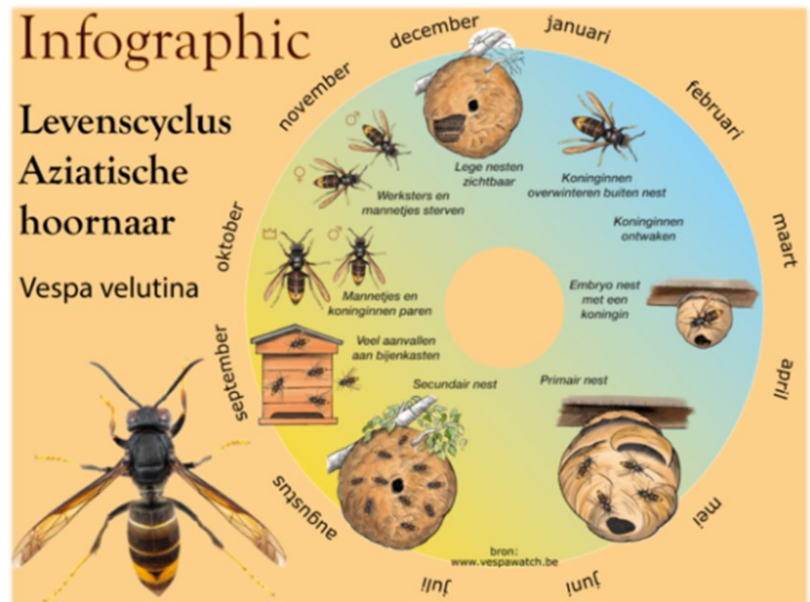
Van nature komt de Aziatische Hoornaar (AH) voor in Zuidoost- Azië. In 2004 is deze per ongeluk met een transport van goederen uit China in Frankrijk terecht gekomen. De verspreiding in Europa gaat snel verder, in 2017 wordt het eerste nest in Nederland, in Dreischor, gevonden. Vanaf 2022 zijn er steeds meer nesten in Zeeuws-Vlaanderen gevonden en in 2023 worden natuurliefhebbers en imkers zich bewust van deze toename. Tijd voor actie: er wordt een actiegroep opgericht. Daar later meer over. Eerst een intro over de AH.

Hoe ziet de Aziatische hoornaar (*Vespa Velutina*) eruit?

Een belangrijk kenmerk is: De gele uiteinden van zijn poten.

Het uiterlijk van de Aziatische en Europese hoornaar

De levenscyclus van de Aziatische hoornaar

De AH heeft een leefwijze als die van andere wespen. Ook deze soort is een vleeseter. In het voorjaar start de overwinterde koningin met het vormen van een nest. Omstreeks maart, april – afhankelijk van het weer – start de koningin met bouwen van het primaire nest. Deze nestjes hangen meestal laag en beschut, onder een overkapping, in een haag, onder de dakrand of in schuurtjes. Daar waar kieren zijn of ramen open staan kunnen ze naar binnen. Ook treffen we dit eerste nest vaak aan in vogelhuisjes.

Primair nestjes in vogelhuisen

De koningin doet alles zelf totdat er werksters geboren zijn. Nest bouwen, eieren leggen, voedsel halen en larven verzorgen. Voor het bouwen van een nest maken ze gebruik van hout. Ze knagen er aan en mengen het met hun speeksel. Als dit eerste nest te klein wordt, omstreeks eind juni / begin juli, starten ze heel vaak met de bouw van het 2^e secundaire nest, meestal hoog in een boom en vrij dicht bij het primaire nest. Inmiddels zijn er al veel werksters en blijft de koningin in haar nest, haar enige taak is nu het leggen van eitjes. De werksters verzorgen de larven en ze halen zowel nectar (suikers als brandstof) als eiwitten. Deze eiwitten komen uit gevangen insecten. Het secundaire nest wordt meestal erg groot (skippybal). Er zijn echter uitzonderingen, soms blijven ze op dezelfde (lage) plaats en bouwen hier het nest uit. Dit betekent gevaar voor de mensen, want dan blijven ze op onze leefhoogte met het gevaar dat het nest veel sneller verstoord wordt en ze dan massaal in de aanval (verdediging nest) gaan.

Nest laag in struik (in december gelukkig)

In 2024 en 2025 zijn er dan ook diverse aanvallen van AH's op mensen gemeld, soms met gevolg dat het slachtoffer medische hulp nodig had, of zelfs op de intensive care moest worden opgenomen. Vaak gebeurde dit als door het snoeien van een struik of haag het daar hangende nest werd verstoord. Sommige mensen zijn allergisch voor het gif van wespen, in dat geval kan zelfs 1 steek al fataal zijn. Onderzoek stelt dat 5 steken voor (kleine) kinderen fataal kan zijn en voor volwassenen 12 tot 20 steken.

Het inwendige, raat, larven

In oktober worden er nieuwe koninginnen geboren. Ook zijn er dan inmiddels mannetjes aanwezig. Na de paring verlaten de nieuwe koninginnen het nest en zorgen ze dat ze goed gevoed zijn. Ze slaan extra eiwit – vet – op in hun lichaam. Ze overwinteren op een beschutte plaats zoals in houtstapels, in kieren en spleten. De werksters, mannetjes en de oude koningin sterven. We zagen in 2024 dat er nog tot november / december actieve nesten waren. Ook dit jaar zijn deze er tot op heden (half november).

Eén nest AH's kan voor 100 – 500 nieuwe koninginnen zorgen. Indien 10% van de overwinterde koninginnen de winter overleeft en een nieuw nest start, betekent dit een explosieve groei van de populatie in opvolgende jaren.

Zomernest hoog in een boom

Wat eet de Aziatische Hoornaar?

In het begin van het seizoen heeft deze vooral behoefte aan suikers. Nectar van bloemen, sap van bomen en fruit. In de loop van de zomer en herfst, wanneer het volk uitbreidt gaan ze ook op zoek naar eiwitbronnen als voeding voor de larven. Deze eiwitbronnen zijn heel vaak insecten. Meest genuttigde insecten zijn: wespen, spinnen, bromvliegen, huisvliegen, zweefvliegen en honingbijen. Ze eet vooral die insecten die het meest in de leefomgeving beschikbaar zijn. Als ze eenmaal een nest van hommels, wespen, bijen (ook wilde bijen) enzovoorts gevonden hebben kan dit in korte tijd helemaal opgegeten worden. Per AH-nest wordt er gemiddeld 11,3 kg insecten gegeten, dat zijn er ongeveer 100.000.

Methodes van opsporen van nesten

Er zijn diverse manieren om nesten op te sporen.

- In het voorjaar zoeken naar primaire nesten. In nestkastjes, onder overkappingen, in schuurtjes, ook in spouwmuren enz. Dikwijls verraden ze zich doordat er 'vliegverkeer' waargenomen wordt. Als dat zo is, probeer een foto te maken van het insect en meldt het want nu zijn de nesten relatief makkelijk te bestrijden omdat deze nesten nog goed bereikbaar zijn.
- Het plaatsen van lokvallen. Deze zijn voorzien van een lokstof waar de AH's (en ook andere insecten) op af komen. De ingang van zo'n val heeft de vorm van een fuik. De insecten kunnen er wel in maar niet meer uit. De val is voorzien van openingen waardoor de kleinere insecten kunnen ontsnappen, maar de grotere AH (en ook de Europese Hoornaar en eventueel hommels) niet. Belangrijk hierbij is dat dagelijks gecontroleerd wordt op 'bijvangst', insecten die we niet willen vangen, niet ontsnapt zijn en die we dus weer vrij laten.

Verschillende types lokvallen

Meld de aanwezigheid van een AH! Zie je in het voorjaar een nest? Maak een foto en meldt dit! De actiegroep Zeeuws-Vlaanderen houdt er een Facebookpagina voor in de lucht. De waarneming kun je altijd invoeren op de site www.waarneming.nl. Op Walcheren kun je contact opnemen met de Imkersvereniging Walcheren, gegevens staan op hun website: www.imkersverenigingwalcheren.nl.

meer uit. De val is voorzien van openingen waardoor de kleinere insecten kunnen ontsnappen, maar de grotere AH (en ook de Europese Hoornaar en eventueel hommels) niet. Belangrijk hierbij is dat dagelijks gecontroleerd wordt op 'bijvangst', insecten die we niet willen vangen, niet ontsnapt zijn en die we dus weer vrij laten.

Vooral in het vroege voorjaar is deze methode effectief, er zijn dan nog geen werksters, dus er worden dan alleen koninginnen gevangen .

- Later in het seizoen het inzetten van wiekpotten. In deze pot met deksel zit een lokstof. Het deksel is voorzien van een klein gaatje waar een lontje (wiek) dat in de vloeistof hangt en er doorheen steekt. Als er een AH komt snoepen van deze vloeistof kan ze gevangen en gemerkt worden met kleurstip, en weer vrijgelaten. Door te kijken welke richting ze uitvliegt en de tijd van terugkomst te klokken kan ongeveer de richting en afstand van het nest bepaald worden. Als het nest eenmaal gevonden is kan dit vernietigd worden.
- Inzet van zendertjes. Op dezelfde manier als hierboven

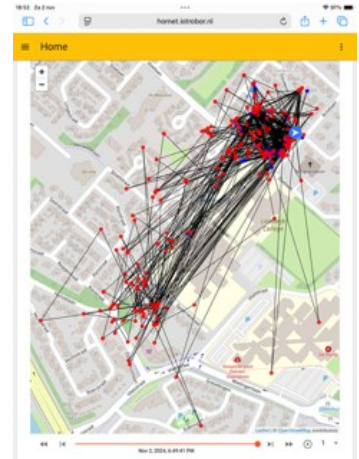

Aziatische en Europese hoornaar op wiekpot

Hoornaar voorzien van zender

uitgelegd bij de wiekpot, wordt de AH gevangen maar nu voorzien van een minizendertje. Het signaal dat deze zender uitzendt kan worden gevolgd met een richtantenne. Door met 3 verschillende richtantennes het signaal op te vangen kan een kruispeiling gedaan worden, en waarmee hopelijk het nest worden gevonden.

Vliegpatroon AH met zender

- Met warmtebeeldcamera's, al of niet in een drone, wordt ook geëxperimenteerd. Doel is om een nest te lokaliseren op basis van de warmtesignatuur. Tot op heden is dit niet succesvol gebleken.
- Onmisbaar zijn oplettende burgers die meehelpen met het afspeuren van de omgeving waar ze wonen en dan een melding doen op www.waarneming.nl.

Wat doet de actiegroep Zeeuws- Vlaanderen?

Omdat de AH een bedreiging is voor de biodiversiteit van de inheemse soorten, is de actiegroep Zeeuws-Vlaanderen gestart door vrijwilligers. Eerst vooral met imkers (wij zijn zelf ook imkers) die de AH's vooral hun bijenvolken zagen roven. Later hebben zich ook veel andere natuurliefhebbers aangesloten. Momenteel bestaat de actiegroep uit zo'n 80 vrijwilligers. Na een melding van een nest gaan we ter plaatse kijken om te verifiëren dat het inderdaad een AH-nest betreft. We krijgen namelijk ook meldingen van gewone wespen en Europese hoornaars door via onze coördinator. Na zo'n melding wordt met de melder contact opgenomen om extra informatie te vragen. Als het geen AH blijkt te zijn dan adviseren we de melder om niet te bestrijden in het kader van de instandhouding van de biodiversiteit. In een uitzonderlijk geval is een nest van de Europese hoornaar, dat in een nestkastje zat, verplaatst naar een voor de mensen veilige omgeving. Kleine primaire nesten verwijderen de vrijwilligers zelf. Nesten, waarbij we dit niet zelf kunnen vanwege het risico op steken of verwonding, worden doorgegeven aan de (gecertificeerde) bestrijder. De bestrijding van de AH is, mits via de coördinator in gang gezet, in alle gevallen kosteloos voor de melder. Achter de schermen is dus een coördinator actief. Deze onderhoudt contact met de bestrijder, de gemeenten en de provincie en volgt ook de meldingen op www.waarneming.nl.

Toename aantal nesten

In 2024 zijn er 1.000 koninginnen gevangen en ruim 250 nesten geruimd, waarvan 80 door de leden zelf. In 2025 waren dit er respectievelijk 1.600 (eind november) en zijn we ruim de 820 (gevonden) nesten gepasseerd. Helaas konden niet al deze nesten geruimd worden, sommige waren niet bereikbaar met een hoogwerker.

Wat te doen bij een waarneming?

Omdat de bestrijding in 2026 door de provincie bij de gemeentes gelegd wordt, is nog niet bekend hoe dit precies georganiseerd zal worden. De melding in www.waarneming.nl zetten is altijd goed, maar daarmee wordt niet automatisch de bestrijding in gang gezet. Melden bij de gemeente is noodzakelijk. Iedere gemeente zal dit zelf met hun inwoners, de actiegroep en de gecertificeerde bestrijder moeten afstemmen. In Zeeuws-Vlaanderen vindt hierover overleg plaats. Op Walcheren is dit mogelijk weer anders. Meld een waarneming dus altijd op www.waarneming.nl. Zet bij een melding ook je contactgegevens zodat contact met je opgenomen kan

worden, de zo exact mogelijke plaats van de waarneming en heel graag (indien mogelijk) met foto's van omgeving, het nest zelf en het insect. Als het een nest betreft, kan het ook heel effectief zijn om een duidelijke markering aan te brengen in het veld.

De AH gaat niet meer weg, het doel is dan ook om de situatie beheersbaar te houden. Zoeken naar een balans voor de natuur en de mens.

Met hoogwerker nest verwijderen

Binnenkant nest en twee van de 'verdiepingen'

Aziatische hoornaar (Saxifraga – Tom Heijnen)

Vanaf 2022 is er een duidelijke toename in het aantal nesten waar te nemen. Voor die tijd kostte de bestrijding enkele duizenden euro's per jaar, sinds 2023 loopt dit in de tonnen. Een inschatting voor 2026 is 600.000 euro. In 2023 begon ook de media-aandacht voor dit insect, dit kan ook verklaren dat het aantal meldingen vanaf dan drastisch stijgt. De Aziatische hoornaar verspreidt zich vooral snel in de zuidelijke provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. De hoornaar is bezig aan een opmars vanuit Frankrijk en België. Momenteel zitten de meeste nesten in Zeeland in Zeeuws-Vlaanderen, maar zien we een gestage opmars noordwaarts via Walcheren en de Bevelanden naar Tholen, Philipsland en Schouwen-Duiveland. De provincie Zeeland bouwt stapsgewijs haar budget af voor actieve bestrijding en moedigt andere partijen (bijenhouders, gemeenten, fruittelers) aan om een grotere rol op zich te nemen in de bestrijding en vooral beheersing van deze soort. Er is duidelijk sprake van een forse toename dit jaar en deze wordt ook volgend jaar weer verwacht. Melden dus!

Artikelen en ander nieuws

Klimaatverandering met kinderen

Kinderen in de leeftijd van 10-15 jaar horen steeds vaker over klimaatverandering via school, media en gezinsleven. Ze kennen termen als 'opwarming van de aarde', 'uitstoot van CO₂', 'smeltende poolkappen', 'overstromingen' en 'droogte'. Kinderen zien al signalen in hun omgeving, zoals warmere zomers, vaker hevige regenbuien en problemen met droogte. In Zeeland en op Walcheren wordt er daarnaast extra nadruk gelegd op zeespiegelstijging, waterbeheer en bescherming van de kust. Dit zijn thema's die praktisch dichterbij zijn dan in sommige andere provincies.

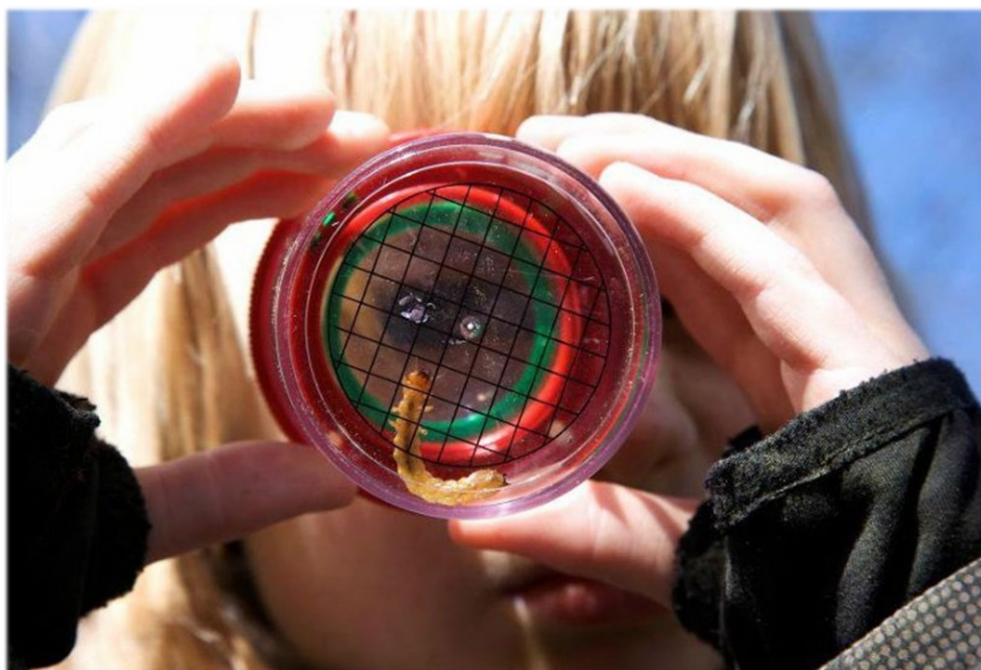
We leven in een veranderende wereld waar nare berichten kunnen leiden tot doemdenken. **De Klimaatjes** zetten dit doemdenken om in **doendenken**. Kinderen ervaren hoe ze met iets kleins grote dingen kunnen bereiken, voor zichzelf én voor anderen. De Klimaatjes bestaat uit (voorlees)boeken waarmee kinderen zelf aan de slag kunnen met klimaatverandering. In de boeken spelen dieren een grote rol. De altijd enthousiaste kikker, de stoere vos, de wijze uil, de lieve egel, de allemansvriend duif, de slimme muis en de einzelgänger mol.

Naast boeken zijn er ook voorstellingen en lesbrieven voor scholen. Meer informatie vind je op www.deklimaatjes.com.

Veel kinderen maken zich zorgen over de toekomst van de planeet. In landelijke onderzoeken geeft ongeveer 70% aan zich (wel eens) zorgen te maken. Die zorgen manifesteren zich op verschillende manieren: angst, verdriet, boosheid, soms schuldgevoel. Bijvoorbeeld als ze denken aan de gevolgen voor dieren, voor kinderen in andere landen, of de rol die mensen (inclusief zichzelf) hierin hebben. Soms is er ook zelfs sprake van 'klimaatangst' of 'eco-stress'. Het gevoel dat de situatie erg ernstig is, dat er grote verantwoordelijkheid ligt bij volwassenen. En dat zij als kinderen zelf maar beperkt kunnen bijdragen. Kinderen willen vaak wél iets doen. Veel kinderen scheiden al afval thuis, letten op energie (zoals lichten uitdoen), douchen korter en zorgen voor minder verspilling. Scholen spelen een belangrijke rol in het overbrengen van kennis en worden gezien als plek waar je leert wat er aan gedaan kan worden.

Sommige kinderen denken dat berichten over klimaatverandering overdreven zijn. Of ze begrijpen de omvang niet helemaal. De mate van betrokkenheid hangt vaak samen met opvoeding, omgeving en of zij al concrete gevolgen zien. Kinderen in kustgebieden of regio's met meer waterproblematiek kunnen zich soms meer betrokken voelen. Gelukkig zien we dat veel kinderen graag iets willen doen! Sommige kinderen worden lid van natuurorganisaties, ruimen zwerfafval op, demonstreren of gaan in gesprek. Een ware natuurbeschermer is namelijk iemand die weet dat de wereld niet door zijn ouders is gegeven, maar van kinderen is geleend!

Wereldwijd hebben we maar liefst 1,7 aarde nodig om te blijven leven zoals we nu doen... En als iedereen zou gaan leven als een gemiddelde Nederlander, hebben we zelfs 3,5 aarde nodig! Elk jaar valt op een dag de **Earth Overshoot Day**. De dag waarop we de aarde hebben opgebruikt. Alle grondstoffen die we jaarlijks nodig hebben, zijn dan verbruikt. Wil je weten wat jouw voetafdruk is en hoe duurzaam je bent? Doe dan de test: www.voetafdruktest.wwf.nl.

Komt deze zomergast in 2026 weer terug?

Foto's Corine Osté

De zomertortel (*Streptopelia turtur*) is een van de meest charmante en herkenbare zomergasten van het Nederlandse platteland. Met zijn sonore dromerig gekoer en sierlijke verschijning was hij vroeger een vertrouwde verschijning in heggen, bosranden en akkerlanden. Ook op Walcheren. Het is de enige trekduif van ons land. De zomertortel heeft een blauwgrijze kop en meerdere zwart-witte strepen op de hals. Ook heeft de zomertortel een kenmerkende ruitvormige getrapte staart met een witte eindband. Ze leeft in kleine groepjes. Helaas gaat het al jarenlang slecht

met deze vogel. Sinds de jaren '80 is de populatie in Nederland met meer dan 90% afgenomen, en ook op Walcheren wordt hij nog maar zelden gehoord of gezien.

De achteruitgang van de zomertortel kent meerdere oorzaken. Een belangrijke factor is het veranderende landbouwlandschap. Heggen en struweel verdwijnen, er is minder onkruid, er wordt meer gemaaid, er worden meer bestrijdingsmiddelen gebruikt en de landbouw is intensiever. Hierdoor vindt de zomertortel steeds minder geschikte broedplekken en voedsel. Daarnaast is de zomertortel slachtoffer van jacht tijdens de trek naar Afrika.

Herstel van de populatie kan door simpele ingrepen. Goed heggenbeheer, houtwallen aanleggen en bloem- en kruidenrijke akkerranden realiseren. Dit kan al een groot verschil maken. In Spanje en Frankrijk is door een verbod op de jacht de laatste jaren een lichte toename in aantallen te zien, mogelijk zet zich dit ook door naar Zeeland. Het zou zonde zijn als een van nature veel voorkomende zomergast zonder dat we het weten verdwijnt uit ons Walcherse landschap!

De provincie Zeeland, Vogelbescherming Nederland en Stichting Het Zeeuws Landschap hebben subsidie afgegeven om te zorgen voor meer geschikte broedplekken en locaties waar voedsel gevonden kan worden. In overleg met de Vogelbescherming zijn bijvoerlocaties gerealiseerd. Zomertortels worden ook gevangen en geringd, zo ontstaat er een beter zicht op de populatie. Natuurlijk kun je ook zelf aan de slag. Zaai bloemen en kruiden in je tuin, koop biologische lokale producten, ondersteun diverse natuurorganisaties, meld zomertortels die je ziet op www.waarneming.nl en verspreid net als ecooloog Jennifer Vreugdenhil het verhaal van deze unieke trekduif (zie Omroep Zeeland: www.omroepzeeland.nl/nieuws/17696909/iedereen-is-het-wel-eens-de-zomertortel-moet-terugkomen-naar-zeeland).

Monniken en tolgaarders in Werendijke

Werendijke is een kleine buurtschap vlakbij Zoutelande. In 1249 werd hier het Benedictinessenklooster 'Porta Coeli' ('Hemelpoort') gesticht, bewoond volgens de Regel van Benedictus (leefregels voor monniken verdeeld in 73 hoofdstukken geschreven rond 540 door Benedictus van Nursia). Ondanks financiële steun was het klooster eind 13^e eeuw niet levensvatbaar en werd het klooster in 1317 ondergebracht bij de Johanniterkomturei te Aagtekerke. Tijdens het beleg van Middelburg in de Tachtigjarige Oorlog (1572-1574) is het complex gedeeltelijk verwoest, waaronder de aan Sint Jacobus gewijde kerk. In 2012 werden bij archeologische bodemonderzoeken restanten van funderingen, een vliedberg en oude wegen gevonden.

Tegenwoordig ligt er in Werendijke nog een monumentale boerderij waar een minicamping is gevestigd. Uniek is de kloostertuin, toegankelijk voor kampeersers. Deze tuin bevat herinneringen aan de oorspronkelijke kloostertuinen: kruiden, fruitbomen, meditatie ruimte, schelpenpaadjes, hangmatten en uitzicht op duinen en akkers. De Tweede Wereldoorlog is ook terug te vinden in Werendijke, er liggen nog twee kazematten van de Atlantikwall. Het vroegere kerkhof is te vinden ten westen van de boerderij 'Groot Werendijke'.

Op slechts één kilometer ligt Zoutelande, bekend als de 'Zeeuwse Riviera' vanwege het meest zonrijke zuidstrand van Nederland. De middeleeuwse Catharinakerk van Zoutelande is gesticht vanuit Werendijke rond 1271 en herinnert aan het religieuze verleden van de streek.

Langs het fietspad naast de provinciale weg N288 die Werendijke doorkruist, staat één van de informatieborden die het landschap tot leven brengen. Deze borden fungeren als een soort 'doorkijkvenster' naar het verleden: ze tonen reconstructies van het verdwenen kloosterdorp en markeren waar ooit gebouwen, wegen en waterlopen lagen. Door ter plekke het huidige landschap te bekijken in combinatie met de afbeeldingen en toelichting, krijgen bezoekers een unieke inkijk in hoe het er hier eeuwen geleden uitzag. Op die manier wordt het verleden letterlijk zichtbaar gemaakt in het heden.

Ten westen van Werendijke ligt de rotonde 'De Tol' (aansluiting van de N288 met de weg naar Meliskerke en Grijskerke). In 1768 kreeg Vlissingen het recht hier een slagboom te plaatsen en tol te heffen. In 1869 werd er een tolhuisje gebouwd. Op Walcheren kwamen veel tolwegen voor vanaf het moment dat wegen bestraat werden. Zandwegen vergden namelijk nauwelijks onderhoud, in tegenstelling tot bestrate wegen. In 1919 werd de tol afgeschaft op Walcheren.

Op Walcheren zijn diverse 'doorkijkvensters' te vinden, naast **Werendijke** zijn deze te vinden bij **Poppekerke**, **Krommenhoeke**, **Buttinge** en **Boudewijnskerke**. Informatieborden zonder doorkijkje op het landschap uit het verleden zijn er ook, zoals bij **Sint Janskerke**, **Mariekerke**, **Hoogelande**, **Poppendamme** en **Kleverskerke**. Andere verdwenen dorpen zijn bijvoorbeeld **Zanddijk**, **Molambaix** en **Brigdamme**.

Op de fiets kun je met knooppunten vanuit Kapel Hoogelande diverse plekken aandoen in 36 km: 52 – 39 – 50 – 45 – 47 – 46 – 43 – 41 – 12 – 11 – 13 – 15 – 20 – 22 – 23 – 21 – 54 – 3 – 55 – 52

Op Walcheren bestond er vroeger een heuse '**Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer Walcheren**' die zich ook bemoeide met de tolheffing. Naast tol aan de Meliskerkseweg bij Werendijke waren er ook tolbomen te Middelburg (aan de Noordweg richting Serooskerke en aan de Seisweg richting Grijskerke), te Serooskerke, te Oostkapelle, te Grijskerke en te Domburg. Voetgangers betaalden 1 à 2 cent, grote rijtuigen met 2 paarden waren het duurst met 10 à 15 cent.

Het verkennertje

Corine Osté

Afgelopen zomer, om precies te zijn op 26 juli, zag ik 's morgens toen ik de nachtvlinderval wilde gaan legen, een klein vlindertje aan de buitenkant van de val zitten. Vlug maakte ik wat foto's, omdat kleine vlindertjes vaak snel wegvliegen, maar gelukkig bleef deze zitten. Omdat ik op dat moment geen idee had wat het zou kunnen zijn, haalde ik de foto door de Obsidentify. 100 Procent verkennertje gaf de app aan! In 2018 werd dit vlindertje voor het eerst in Nederland gezien, in Zandvoort. Het exemplaar op mijn val was de zesde voor Nederland. Toevallig werd er diezelfde dag ook eentje gevangen in Haamstede.

Het verkennertje (*Hellula undalis*) is een zwerver die bij aanhoudende warme zuidelijke wind naar het noorden kan vliegen. Ze komen wereldwijd voor en in Europa bevinden de grootste populaties zich op de Canarische Eilanden en op het Iberisch Schiereiland. De soort wordt daar als een plaagsoort beschouwd, omdat ze een plaag vormen voor de teelt van kruisbloemigen, zoals kool.

Of de soort zich hier gaat vestigen is te betwijfelen, omdat ze een voorliefde hebben voor een tropisch of zeer warm klimaat. Al met al was ik blij dat dit kleine vlindertje, van zo ver weg, die dag mijn val had gevonden.

Zwerfvlinders zijn vlinders die per ongeluk of door weersomstandigheden buiten hun normale leefgebied terechtkomen. Ze hebben geen vaste trekroute, maar worden vaak met warme zuidelijke winden naar noordelijke streken meegevoerd. In Nederland verschijnen ze meestal in warme zomers of nazomers. Omdat ze hier zelden kunnen overwinteren, verdwijnen ze vaak weer na korte tijd. Hun komst is daarom een bijzondere en onverwachte natuurwaarneming. **Trekvlinders** zijn vlindersoorten die jaarlijks grote afstanden afleggen tussen hun zomer- en overwinteringsgebieden. Tijdens hun tocht kunnen ze honderden tot duizenden kilometers afleggen, vaak over meerdere generaties.

Een goede **vlinderval** kun je maken met een pot of fles waarin een zoet lokmiddel zit, zoals een mengsel van rottend fruit, suikerwater of een beetje bier. Snijd bij een plastic fles de bovenkant af en plaats die omgekeerd als een trechter in de onderkant. Hang of zet de val op een beschutte, zonnige plek in de tuin. Controleer regelmatig en laat gevangen vlinders altijd weer vrij. Zo kun je ze van dichtbij bekijken zonder ze te schaden. Van januari tot en met maart kun je zo wintervlinders spotten, daarna is het de beurt aan andere soorten.

Struikrovers in Zeeland!

Overal ter wereld komen ‘struikrovers’ voor in de vorm van invasieve exoten. Invasieve exoten dragen sterk bij aan de achteruitgang en aan het uitsterven van soorten. Uit een onderzoek gedaan in 2019 door het IPBES (Intergouvernementeel Platform voor Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten) staan invasieve exoten op plek 5 van veroorzakers van biodiversiteitsverlies. Dit direct na habitatverlies, uitbuiting van organismes, klimaatverandering en vervuiling. Ook is bij ongeveer 60% van uitgestorven soorten de invasieve exoot de hoofdoorzaak. Menselijk handelen heeft dus een enorme impact. Door menselijke activiteiten zijn er maar liefst 37.000 uitheemse soorten over de hele wereld verspreid, jaarlijks komen er zo’n 200 bij. Voor 3.500 van deze soorten is er bewijs dat ze negatieve impact hebben, dit zijn de invasieve exoten. De Aziatische hoornaar kwam al aan bod (zie pagina 19), maar in Zeeland zijn er veel meer. Een greep uit de invasieve exoten en wat te doen. En vooral: wordt vrijwilliger!

Reuzenberenklauw

De reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) kan, afhankelijk van de groeiplaats, in het voorjaar in een paar maanden tijd uitgroeien tot een hoge schermbloemige. Afhankelijk van de groeiplaats zullen de zaailingen na een of meerdere jaren de bloeifase bereiken. De plant is vooral te vinden langs wegen en op plaatsen die niet begraaasd of bewerkt worden. In de 19^e eeuw werd de plant als tuinplant vanuit de Kaukasus geïmporteerd. Het is een agressieve groeier die andere planten verdringt en het sap zorg voor brandwonden.

Reuzenberenklauw (*Saxifraga* – Ed Stikvoort)

Japanse duizendknoop (*Saxifraga* – Ed Stikvoort)

Japanse duizendknoop

De Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*) is een vaste kruidachtige plant. Ook deze plant heeft net als de reuzenberenklauw een enorme groeikracht. De plant verdringt hierbij andere kruiden en struiken. In Europa zijn er geen planteneters, insecten of schimmels die leven van deze soort, waardoor de soort geen bijdrage levert aan de biodiversiteit én waardoor de plant dus ook niet in zijn opmars zou kunnen worden gestuit. De plant vindt eenvoudig zijn weg door kleine doorgangen, zelfs een barst in een fundering of een gat in de weg. De plant zorgt hierdoor ook vaker voor schade aan infrastructuur of gebouwen. Ook maakt de plant oevers instabiel. Deze plant staat in de top 100 van meest invasieve exoten!

De **Omgevingswet** geeft regels om de introductie of verspreiding van invasieve uitheemse soorten in de natuur te voorkomen. Vanwege de ernstige gevolgen die invasieve uitheemse soorten kunnen hebben, zijn er rijksregels en internationale regels om de introductie en verspreiding te voorkomen. De **provincie Zeeland** heeft een belangrijke rol bij het bestrijden van invasieve exoten. Meer weten? Kijk op www.zeeland.nl/natuur-en-landschap/exotenbeheer.

Hemelboom

De hemelboom (*Ailanthus altissima*) is een snelgroeiende zachthouten boom die van oorsprong uit het oosten van Azië komt. Naast de enorme groeikracht waarmee de plant inheemse soorten verdringt geeft deze ook gifstoffen af die het inheemse ecosysteem verstoren. Vaak te vinden in stedelijke omgeving en parken. In de 18^e eeuw werd de boom vanuit China geïmporteerd.

Reuzenbalsemien

De reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*) is een sterke groeier die inheemse planten verdringt en oevers instabiel maakt. Deze plant komt uit de Himalaya en heeft in de bloeitijd een sterke geur waarmee insecten worden weggelokt bij inheemse planten.

Amerikaanse vogelkers

De Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) werd in Nederland en België op grote schaal toegepast door bosbouwers vanaf de jaren '20 van de vorige eeuw. Het werd gezien als 'vulhout'. In 1740 kwam de eerste naar Nederland als sierstruik. In de jaren '50 viel het Staatsbosbeheer op dat de soort plaagvorming vertoont en vanaf dat moment werd de soort niet meer aangeplant, maar bestreden. Uitroeien lukt niet omdat het niet consequent wordt volgehouden en omdat in naastgelegen (natuur)gebieden de soort niet wordt aangepakt. Zaadverspreiding door bijvoorbeeld vogels of vossen is dan niet te vermijden. Ook deze soort veroorzaakt verstoring van de biodiversiteit door woekering en verdringing. In bijvoorbeeld Oranjezon wordt de soort al jarenlang door Zeeuws Landschap samen met vrijwilligers bestreden.

Reuzenbalsemien (*Saxifraga* – Ed Stikvoort)

Amerikaanse vogelkers (*Saxifraga* – Ed Stikvoort)

Watercrassula

De watercrassula (*Crassula helmsii*) komt oorspronkelijk uit Australië en komt voor in 3 vormen, een landvorm, een vorm op de waterbodem en een vorm die op de bovenste waterlaag groeit. Watercrassula is een tropische plant en kent geen seizoenen, daarom blijft de plant doorgroeien in de winter. De plant werd in eerste instantie geïntroduceerd voor tuinvijvers, mede om zijn groene kleur. De soort groeit explosief en is niet weg te krijgen, elk stukje stengel wordt weer een plant. Ze overwoekert inheemse soorten en heeft negatieve effecten voor de waterhuishouding en -kwaliteit als de soort dominant is. Voorbeelden hiervan zijn het volledig dichtgroeien van waterlichamen en zuurstofgebrek in het water. Omdat ze jaarrond groeit heeft ze ook een voorsprong op inheemse soorten die dit niet doen.

Grote Waternavel

De grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*) is een moerasplant die oorspronkelijk uit Amerika komt. Ook deze woekeraar kwam hier terecht als vijverplant. Ze is in staat om in hoog tempo complete watergangen dicht te groeien.

Waterteunisbloem

De waterteunisbloem (*Ludwigia grandiflora*) is van origine een Amerikaanse plant en via de vijverhandel in Europa terechtgekomen. De plant wortelt in de oeverzone en vormt dichte drijvende matten. De oorspronkelijk aanwezige flora en fauna verarmt hierdoor en in stilstaande wateren ontstaat zuurstofgebrek. Na intensieve bestrijding en enkele strenge winters leek de plant in Nederland op z'n retour, maar de laatste jaren is er weer sprake van toename.

Amerikaanse rivierkreeft

De Amerikaanse rivierkreeft (*Procambarus clarkii*) is een kreeft die leeft in zoetwater. De soort komt oorspronkelijk uit het zuidoosten van de Verenigde Staten en uit

Waterteunisbloem op de voorgrond in watergang (Saxifraga – Peter Meininger)

Mexico. De soort kwam medio jaren '80 naar Nederland voor consumptie en als aquariumdier. In 1984 wordt er voor het eerst een in de natuur aangetroffen. De aanwezigheid van de soort heeft aanzienlijke gevolgen voor lokale ecosystemen. De soort is goed bestand tegen de kreeftenpest, een ziekte die de inheemse Europese rivierkreeft verzwakt. Deze zijn dan ook in grote delen van Nederland uitgestorven. Daarnaast veroorzaken ze schade aan waterplanten en beïnvloeden de kwaliteit van het water, wat leidt tot een afname van de biodiversiteit in het water waarin ze zich bevinden. Oorspronkelijk hadden deze exoten geen natuurlijke vijanden. Momenteel wordt waargenomen dat ze gegeten worden door watervogels zoals futen, waterhoentjes, reigers en meeuwen. Ook kraaien, grote vissen en palingen eten de kreeften. Vooral in het westen van Zeeuws-Vlaanderen wordt de soort gesignaleerd.

Amerikaanse rivierkreeft (Saxifraga – Luc Hoogenstein)

Muskusrat

Een muskusrat of sporen hiervan gezien? Meld het aan **waterschap Scheldestromen** die de bestrijding op zich neemt via de site: www.scheldestromen.nl/melden-muskusrat

De muskusrat (*Ondatra zibethicus*) kwam oorspronkelijk uit Noord-Amerika en werd in Europa vanaf 1904 gefokt voor zijn pels en als lekkernij in restaurants ('waterkonijn'). De soort wordt actief bestreden omdat ze schade toebrengt aan waterkeringen, dijken, oevers en landbouwgewassen. In Zeeland wordt de soort bestreden door waterschap Scheldestromen.

Rosse stekelstaart

De rosse stekelstaart (*Oxyura jamaicensis*) is een eend die in Amerika voorkomt en hier terecht kwam omdat ze als siervogel werd gefokt. Ze is een bedreiging voor de inheemse witkooptend. Omdat uitroeiing in Europa vrij goed van de grond komt zijn er in Nederland niet veel broedparen waargenomen.

Nijlgans

De nijlgans (*Alopochen aegyptiaca*) is een Afrikaanse gans en komt sinds de jaren '60 van de vorige eeuw in het wild in Europa voor toen ze als sieroort wist te ontsnappen. De nijlgans verdedigt zijn territorium fel. Er zijn echter (nog) geen aanwijzingen dat de soort een probleem is voor inheemse watervogels.

Invasieve exoten in Zeeland

Er is geen volledig totaalbeeld van invasieve exoten in Zeeland, maar van een aantal specifieke soorten is goed bekend waar ze voorkomen en er zijn van vrijwel alle soorten toename-signalen. De provincie heeft meldsystemen, subsidieprojecten, regelgeving, monitoring en onderzoek lopen. Ook is er vrijwilligersinzet omdat het zonder vrijwilligers ondoenlijk en financieel onhaalbaar is.

Vroege detectie en snelle interventie zijn absoluut nodig. Maar succes is ook afhankelijk van voldoende (financiële) middelen, goede methodes en publieke betrokkenheid. Dus zie je een invasieve exoot? Aarzel niet en meld deze! En wordt vrijwilliger!

In Zeeland werken de provincie, gemeenten, (natuur)organisaties en vrijwilligers samen om invasieve exoten te bestrijden. **Stichting Landschapsbeheer Zeeland** heeft zelfs cursussen om te leren hoe je exoten moet bestrijden en hoe dit veilig kan. Meer weten over exoten(bestrijding) of je aanmelden als vrijwilliger om mee te helpen? Kijk dan eens op de website van de stichting: www.landschapsbeheerzeeland.nl/werkzaamheden/exotenbestrijding.

Wie weet bestrijdt ook jij exoten in 2026!

Watercrassula (Saxifraga – Ed Stikvoort)

Welkom op de molen!

Maurits Schipper

Toen mij werd gevraagd om te schrijven voor ‘Op de Hoogte’ vond ik dat wel een leuke aanleiding om de molens onder de aandacht te brengen. Ik ben Maurits Schipper en ik ben alweer enige tijd molenaar voor de gemeente Middelburg en Veere. Mijn passie voor de molen ontstond al veel eerder. Als geograaf en planoloog ben ik geïnteresseerd in het landschap en hoe we het landschap door de eeuwen hebben ontwikkeld. Door goed te kijken naar het landschap kan je een verhaal eruit lezen. Molens zijn vaak een draaiend onderdeel in het landschap en vertellen je een stukje geschiedenis van de plaats.

Molens zijn een gebruiksvoorwerp. Met een molen kan je in Zeeland graan malen tot meel. In andere gebieden van Nederland zijn molens ook actief ingezet als houtzagerij of poldermolen. Vanaf de middeleeuwen gebruiken we molens om specerijen te maken en olie te slaan. Ook papier werd lange tijd gemaakt met molens. Tegenwoordig zijn de meeste molens in eigendom van gemeenten. Een aantal van de molens is nog in bedrijf als maalderij en verkoopt nog dagelijks meel. De overige molens proberen we draaiende te houden en open te stellen voor het publiek en toerisme.

Molen van Aagtekerke

Een korenmolen is van oudsher een molen die hoort bij het boerenbedrijf. Als molenaar was je continu aan het sjouwen met zakken graan en zakken meel. Voordat de graankorrel tot meel of bloem is geworden maakt het een behoorlijke reis door in de molen. De molenaar kan je daarover in de molen veel laten zien. Naast het malen van graan is de molenaar ook continu aan het zien, luisteren en voelen. Voor een goed meelproduct is een stabiele aandrijving nodig. Door te luisteren en te voelen merkt de molenaar veranderingen in het weer op én kan daarop reageren. Ontwikkeling van wolken, temperatuur, luchtvochtigheid en wind zijn signalen die leiden tot actie bij de molenaar, zodat het maalbedrijf zo goed mogelijk zijn productie kan blijven volhouden.

Op Walcheren hebben we een aantal bijzondere molens. Eén daarvan is de molen van Aagtekerke. Deze molen is – naar het verhaal gaat – gemaakt uit materiaal dat in de omgeving te vinden was. De molen is een ‘zeskant’, een zeer kleine molen met zes

kanten. Wat hem extra bijzonder maakt is de Zeeuwse bouwstijl én dat je eronder door kan kijken. Het hout van de molen is gevoelig voor rot, waardoor deze molen op ‘zo gezecht’ op pootjes staat. Naast deze molen staat ook een kleine replica, het Unicum. In de winter wordt de molen gerestaureerd, zodat hij komend voor jaar weer in volle glorie te bewonderen is.

Zakken gerst na het malen van de molen

Sinds 1972 is het elk 2^e weekend van mei ‘**Nationale Molen- en Gemalendag**’ waarop landelijk meer dan 600 molens en gemalen geopend zijn voor het publiek. Ook in Zeeland zijn veel molens en gemalen te bezichtigen. De Vereniging De Hollandsche Molen (www.molens.nl) is de initiatiefnemer. In 2026 vallen deze dagen op **zaterdag 9 en zondag 10 mei**.

Een mooi moment om eens een Walcherse molen te gaan bezoeken!

Molen De Koning (foto volgende pagina) wil ik jullie aanbevelen. Deze molen wordt komend jaar waarschijnlijk voorzien van nieuwe wieken. Deze molen heeft van oudsher een speciaal verbeterd wieksysteem (Bussels voor de kenners). Hiermee kan ook met weinig wind toch gemalen worden. De molen is van binnen voorzien van allerlei kleurtjes, de vroegere molenaar hield wel van kleur. Ook staat er een oude Kromhout (type ER-1) dieselmotor uit 1928 die we zo af en toe laten draaien!

Soms wordt gevraagd of het makkelijk is om molenaar te worden. Het antwoord daarop is natuurlijk lastig te geven. Voordat je een molen mag bedienen moet je eerst een aantal zaken weten. Bijvoorbeeld hoe het weer zich ontwikkelt én hoe je de molen ‘op de wind zet’. Daarnaast is het ook wel erg handig als je kleine zaken zelf kan repareren. Een molenaar kan je worden via het Gilde van Molenaars. Het gilde biedt opleidingen aan.

Molen De Koning in Middelburg

Het **Gilde van Molenaars** is een landelijke organisatie ter behoud van het ambacht van molenaars. Via www.gildevanmolenaars.nl kom je meer te weten over de opleiding tot molenaar. In Zeeland bestaat een afdeling van het Gilde van Molenaars. Ook molenaar worden? De afdeling verzorgt de lessen voor molenaars.

Daarnaast is er de **Stichting Zeeuwse Molens**. Deze stichting zet zich in voor het behoud van de molens in Zeeland. Voor meer informatie over de Zeeuwse Molen kijk je op www.zeeuwsemolens.nl.

Molen in Zoutelande

Een beklimming naar de top

Het hoogste punt van schiereiland Walcheren ligt op 54 meter boven N.A.P. nabij Zoutelande. Vanaf het wandelpad over deze duinenrij heb je schitterend uitzicht over Walcheren, de Westerschelde en zijn scheepvaart én bij helder weer zelfs tot Zeebrugge. Het hoogste punt ligt tussen de duinovergangen 9 (Groot-Valkenisse) en 10 (Vossenhol). De duinen zijn lang geleden afgezet op het oudere getijdenlandschap dat gedeeltelijk erodeerde door inbraken vanuit de Westerschelde. De duinenrij is steil en hoog, maar ook opvallend smal. De reden is het Oostgat, een ruim tien meter diepe getijdengeul die de oever erodeert. Dit zorgt dat het duingebied heel nauwgezet onderhouden wordt door de mens.

De bescherming van de duinen gebeurt mede door de **Stichting Duinbehoud**. Deze onafhankelijke stichting denkt mee over duinbehoud, duinherstel en duinbeleving in Nederland. Meer info vind je op de website www.duinbehoud.nl.

Een 'helse' beklimming in de duinen op de fiets? Het **Duinhoevepad** op Schouwen-Duiveland ligt tussen de fietsknooppunten 76 en 73 (en in de LF Kustroute). Vanuit Renesse is de klim het steilste, 200 meter tegen 8,1% (met een maximum van 10%)!

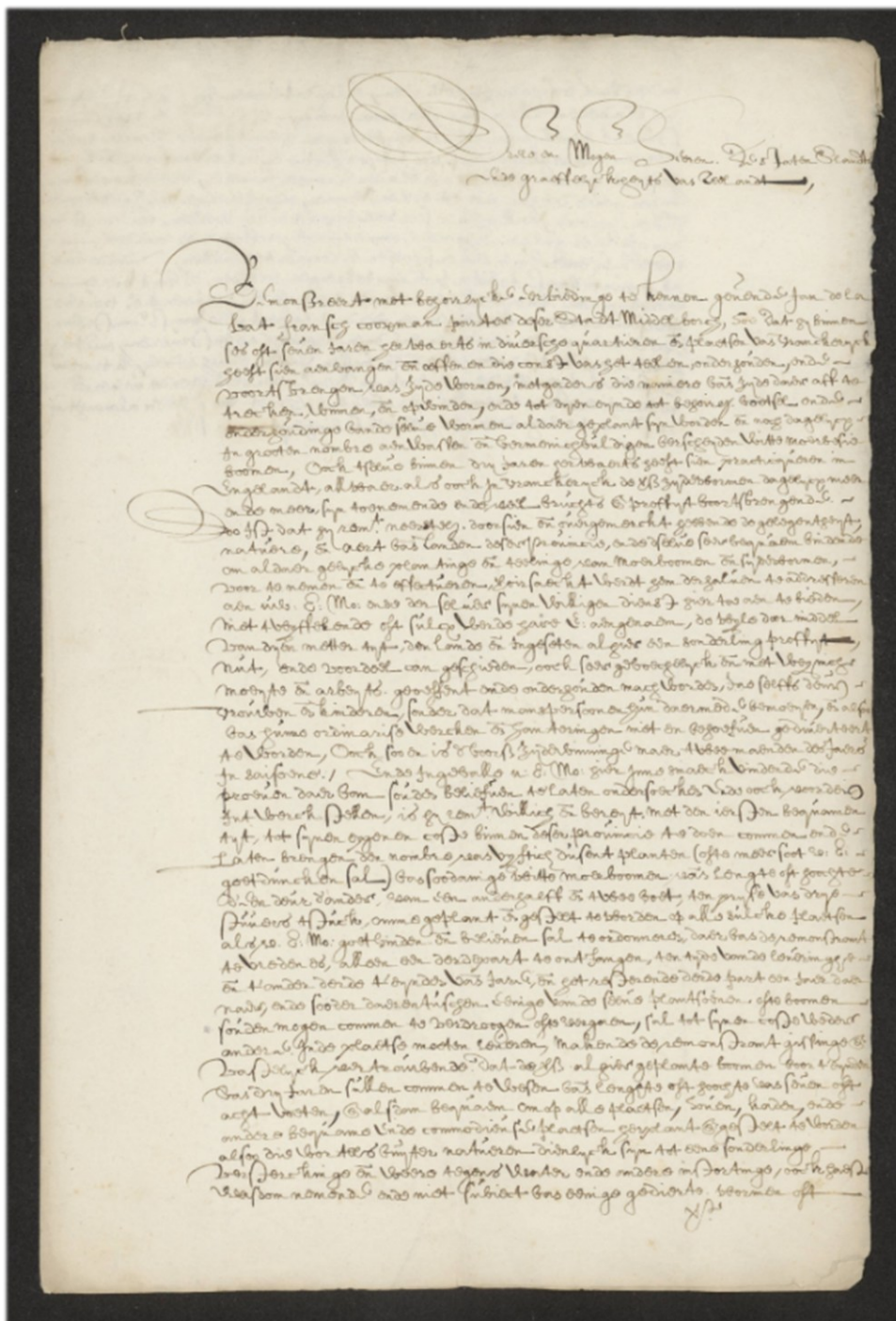

'Rupsje Nooitgenoeg in de Walcherse Arcadia'

Zijdeteelt en tabaksteelt op Walcheren tijdens de Gouden Eeuw

Ivo van Loo

Het Walcherse landschap van vandaag is onherkenbaar veranderd ten opzichte van dat van de zeventiende eeuw. Vóór de inundatie van het schiereiland in 1944 als gevolg van WO II, waardoor Walcheren overstroomde en verziltte, stond het bekend als het Walcherse Arcadia, een lusthof van kronkelende paden en poelen, boomrijke bosstukken en een prachtig geschakeerd kleurenpalet. Walcheren trof vooral faam vanwege de vele buitenplaatsen die het kende. Landhuizen en kasteeltjes met lommerrijke tuinen waar de regenten zich in het bijzonder tijdens de zomermaanden terugtrokken als het leven in stedelijk Middelburg, Vlissingen en Veere te bedompt en te stinkend was geworden.

Request van Jan de la Bat, Frans koopman te Middelburg, aan de Staten van Zeeland betreffende voorgenomen zijdeteelt in Zeeland, 1610 (Zeeuws Archief, toegang 2000, Archief Stad Veere, inventarisnummer 2037)

Deftige verlandelijking van het wonen op stand was een gevolg van de Gouden Eeuw van Zeeland. Na de val van Antwerpen in 1585 vluchtten vele rijke gereformeerde kooplieden naar de Nederlandse Republiek waar zij met hun kennis, kapitaal en contacten neerstreken in steden als Amsterdam, Leiden, Haarlem, Middelburg en Vlissingen. Tussen 1585 en 1600 telde Middelburg zelfs meer nieuwe poorters dan metropool Amsterdam. Het was in deze jaren dat in Zeeland vaarten werden aangevangen, exotische handelsgebieden werden opgezocht, uitvindingen werden gedaan en nieuwe nijverheden gestart. Honderden schepen voeren op Bordeaux, Schotland, Moskou, Guinea, Azië, Venezuela en de Amazonedelta. Middelburg was voor even het centrum van de wereld. Zo kende de Zeeuwse hoofdstad sinds 1581 de oudste glasblazerij van de Noordelijke Nederlanden, waar kleurrijk Venetiaans glas werd geproduceerd, en vond Hans Lipperhey er in 1608 de verrekijker uit.

De ondernemingszin van het Manhattan aan de Schelde strekte zich uit tot op het Walcherse platteland. Het jaar 1610 lijkt daarin een toevallige maar bijzondere rol te spelen.

Veere krijgt de eer als plaats waar in de Republiek voor het eerst tabak is geteeld. Het Veerse platteland staat bekend om haar zachte klimaat. De Middelburgse arts Casper Pelletier maakt in 1610 melding van het feit dat de teelt van tabak rond die tijd voor het eerst werd waargenomen. Een niet nader genoemde koopman in Zeeland zou met grote kosten jaarlijks een paar hectaren land bij Veere met tabak beplanten, de bladeren drogen en opmaken 'op indiaanse wijze' om deze vervolgens met grote winst te verkopen. Zo is er in een Veerse hypotheekakte uit 1672 sprake van de verkoop van een perceel land gelegen bij de Zanddijkse poort, 'van outs genaemt toebacx lant'.

Een nog groter plan werd in datzelfde jaar 1610 van stal gehaald door een ondernemer die grote plannen had voor het opzetten van zijdeteelt ten behoeve van een florerende textielindustrie. De jonge Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) was zeer geïnteresseerd in zijde als handelswaar. In september van dat jaar meldde ene Jan De La Bat, 'Fransch coopman, poirter deser stadt Middelborch', zich in een verzoekschrift tot de Staten van Zeeland. De La Bat verhaalt daarin enthousiast dat hij met goed succes jarenlang ervaring heeft opgedaan in diverse plaatsen en regio's in Frankrijk met de zijdeteelt en de zijdewinning ook in Engeland heeft gadegeslagen. Zijn plan is om voor 'die const van het teelen,

Witte moerbeibomen in het zuiden van Frankrijk (Saxifraga – Jan van der Straaten)

onderhouden, ende voortsbrengen van zijdewormen, metgaders die maniere van de zijde daeraff te trecken, winnen ende opwinden' op eigen kosten maar liefst 50.000 witte moerbeibomen (*morus alba*) vanuit Frankrijk te importeren. Voor de aanplant van de moerbeiboom was het Walcherse landschap en klimaat volgens De La Bat uiterst geschikt: 'overgemerckt hebbende de gelegentheijt, natuere, ende aert van de landen deser provincie, ende d'selve seer bequaem vindende'. De bladeren van de witte moerbeij zijn uitstekend voedsel voor de zijderups en bij toestemming voor zijn plannen zou dat een winstgevende onderneming worden die de economie van Zeeland in de Gouden Eeuw tot ongekende hoogte deed stijgen. De La Bat was bereid zijn plannen bij de Staten verder toe te lichten en arbeiders te scholen in het leren werken met zijderupsen. Bijkomend voordeel volgens de gewiekste koopman, was dat het werk zelfs door vrouwen en kinderen gedaan kon worden en het louter seizoensarbeid betrof gedurende slechts twee maanden per jaar zodat de reguliere Zeeuwse economie er geen nadeel in arbeidspotentieel van zou ondervinden.

Moerbij (Saxifraga – Jan van der Straaten)

Wat er van het plan terechtgekomen is, is niet geheel duidelijk. Het voorstel werd in beraad genomen maar de beslissing werd uitgesteld omdat De La Bat het voorstel ook bij de Staten van Holland schijnt te hebben ingediend. In 1612 krijgt hij ten slotte toestemming voor zijn ideeën. Hij ontving maar liefst een octrooi van de Staten-Generaal voor zijn onderneming waarbij hij het alleenrecht kreeg voor de zijdeteelt in Zeeland. De La Bat zal zijn bedrijf enthousiast zijn begonnen maar omdat we niets meer vernemen over zijn activiteiten mogen we er vanuit gaan dat zijn hoogdravende plannen commercieel uiteindelijk weinig opleverden.

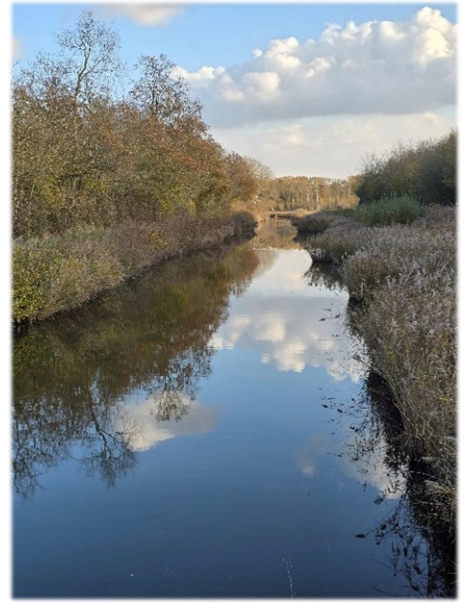
Misschien is het historisch gezien maar goed dat de plannen van Jan De La Bat uiteindelijk niet succesvol waren. Was dat wel het geval geweest dan zou het Walcherse landschap veranderd zijn in een monocultuur van witte moerbeibomen. De Engelse soldaten die in 1809 vanuit zee over de duinen klommen om het Napoleontische leger te bestrijden zouden dan snel zijn doorgemarcheerd terwijl de historische bronnen anders spreken. In plaats daarvan ging de Engelse opmars maar zeer langzaam want de soldaten, die totaal geen verwachting hadden van het kille Zeeland, bleven, eenmaal op de blanke top der duinen, ademloos en sprakeloos staan kijken, puur genietend van kleurrijk in de Zeeuwse wind golvende boompjes, haagjes en rijkgeschakeerde gewassen van het onbeschrijflijke, haast magische Walcherse Arcadia.

Door de lens: het samenspel van bos en kreek

Ina Slot

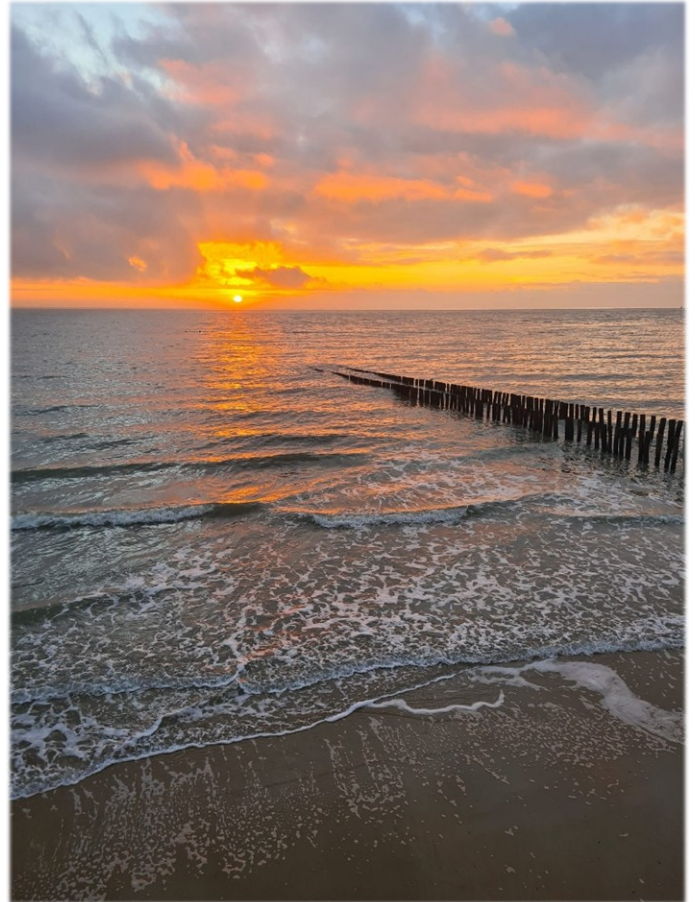
Tijdens een herfstwandeling door het Veerse Bos en langs de Veerse Kreek kwamen er mooie plaatjes voor mijn lens. En als toetje fotografeerde ik nog een zonsondergang in Westkapelle!

De Veerse Kreek is ontstaan door de Slag om de Schelde en de inundatie van Walcheren. Het Veerse Bos is aangeplant in de jaren zestig om recreatie en natuurontwikkeling te combineren. Tegenwoordig bestaat het uit loof- en naaldbomen, met open plekken waar veel vogels en reeën voorkomen. De Veerse Kreek is een brede waterloop die het landschap structuur geeft. Wandelaars kunnen de **Veerse Kreekroute** volgen, een afwisselende wandeling van circa 5 kilometer rondom het bos en langs het water. Het gebied wordt beheerd door **Staatsbosbeheer**. Met de fiets kun je tussen de knooppunten 32 en 33 door het Veerse Bos fietsen.

Een moment in de tijd

Henni van Dijk

Momenteel woon ik in Vlissingen en voorheen was ik lid van IVN-Zwolle. Graag maak ik wandelingen door de duinen (Westduin en Kaapduinen) tussen Vlissingen en Dishoek. Op 8 november maakte ik onderstaande foto: 'Een moment in de tijd'.

Zonsondergang bij Westkapelle

'Een moment in de tijd', tijdens een wandeling door de duinen tussen Vlissingen en Dishoek

Een gouwe ouwe van Cobie Gouwen

Sneeuw, narigheid en ook wat positiefs (winter 2012)

Cobie Gouwen

Je hoort alsmaar zeggen dat het milieu en de natuur veranderen. Helaas moet ik zeggen dat er een ding is wat niet verandert: ieder jaar in februari is het weer een hele klus om een stukje over avonturen te schrijven. Die zijn er namelijk niet veel. Ondertussen heb ik alle zijstraten al bewandeld, zoals de vogeltelling in eigen tuin, beschrijven van een route die nogal onbekend is en verder weet ik het niet meer zo. Dit lijkt dan ook een stukje te worden dat nergens over gaat. De eigen tuin is ook geen optie, want helaas is die op het moment zo'n ramp dat ik blij ben dat de sneeuw de zaak overdekt. Ik had namelijk een amateur tuinier ingehuurd om de tuin winterklaar te maken. Een harde werker die binnen een uur een heel stuk grondig had omgespit. Verschrikt vroeg ik wat er met de planten was gebeurd ('die komen wel terug mevrouw') en of hij dacht dat ik nu trots voor het raam ging zitten om naar de tuin (berg aarde) te kijken. Antwoord: als het sneeuwt is het wel heel mooi, hoor. Daarom, ik ben op het moment blij met de sneeuw. Buiten lopen is nu meer afstanden (nou ja) lopen om warm te blijven of om weer thuis te komen na het werk als de sneeuw zo heeft toegeslagen dat fietsen toch wel een beetje eng is.

Gelukkig hebben we Monique nog. Onze onvermoeibare jutter en initiatiefneemster van 'Verlos de zee'. Ondanks de weersomstandigheden jut zij er nog vrolijk op los. Zelfs aan 'den overkant'. Het hele gebeuren heeft zich flink uitgebreid. Nieuwe jutters en contacten met gemeentes die positief staan tegenover de activiteiten en ook inderdaad bereid zijn wat te doen. Iedereen kan op de site kijken, maar voor de mensen die er niet aan zijn toegekomen toch even een lijstje wat ze inmiddels bereikt heeft.

Doe mee, verlos de zee! is een burgerinitiatief dat mensen wil inspireren om samen de kust schoon te maken. Het begon ruim een jaar geleden simpelweg met het bouwen van een berg van zeeafval met daarop de uitnodiging 'Doe mee, verlos de zee!', geschilderd op juthout. Deze uitnodiging bleef niet onopgemerkt: de berg begon te groeien, het initiatief werd opgepikt door Natuurmonumenten, er werden speciale 'jutbakken' geplaatst en ondertussen hebben 7 kustgemeentes zich bij het initiatief aangesloten (*uit: presentatie van de gemeente Veere bij de presentatie van nieuwe jutbakken op 15 december 2011*).

- Er zijn visitekaartjes van Verlos de zee, die tijdens het juttten gretig aftrek vinden.
- In februari is er weer een gesprek met de gemeente Veere voor meer jutbakken.
- Strandpaviljoens zijn benaderd en enthousiast.
- Het blijkt besmettelijk want op het Banjaardstrand op Noord-Beveland en bij Zierikzee wordt nu ook door iemand gejut.
- De havenmeester gaat actie ondernemen.

En nog veel meer, maar op deze manier een stukje produceren is nogal makkelijk. Ten slotte is de site er.

Het MEC (Milieu Educatie Centrum) heet nu Natuur en Milieu Educatie Walcheren en is tegenwoordig ondergebracht bij Terra Maris. Voor natuuractiviteiten in de klas of rondom de school zijn er leskisten te leen. Meer informatie vind je op de website van Terra Maris (www.terramaris.nl).

In Zeeland vind je meer van dit soort centra. Voor de Bevelanden is dit het MEC De Bevelanden (www.mecdebevelanden.nl). Op Schouwen-Duiveland heb je NME SD (www.nmesd.nl). Op Tholen is er de NME Tholen (www.nmetholen.nl) en tot slot is er op Zeeuws-Vlaanderen 'Natuur en zo' (www.natuurenzo.nl).

Al deze centra verzorgen en ondersteunen educatieve programma's, activiteiten en projecten over natuur, milieu en duurzaamheid. Ook IVN heeft diverse lessen beschikbaar voor het Zeeuwse onderwijs, deze zijn terug te vinden op de site: www.ivn.nl/provincies/zeeland/aanbod/groene-revolutie-zeeland/lessenbundel-zeeuwse-natuur.

Wat alles overschaduwde was het nieuws dat het MEC dichtgaat. Ik hoop dat het op een andere manier (maar met dezelfde mensen) op een andere plaats misschien doorgaat. Hoewel ik het me niet kan voorstellen op een andere plaats. De tuin, het gebouw, het hoort toch bij het MEC. Het is niet niks.

Druk bezochte 'open molenavond'

Angie van Goethem

Sommigen kunnen niet wachten op de landelijke molendagen (zie pagina 31). Zo kreeg de Oranjemolen in Vlissingen al in oktober 2025 een piekmoment aan bezoekers te verwerken!

De **Oranjemolen** in Vlissingen is gebouwd in de 17^e eeuw en is een echte blikvanger. De korenmolen was voorheen ook een pelmolen waar gerst tot gort werd gepeld (kaf van de korrel) en waar minimaal windkracht 6 voor nodig was.

Exotisch overwinteren in een molen

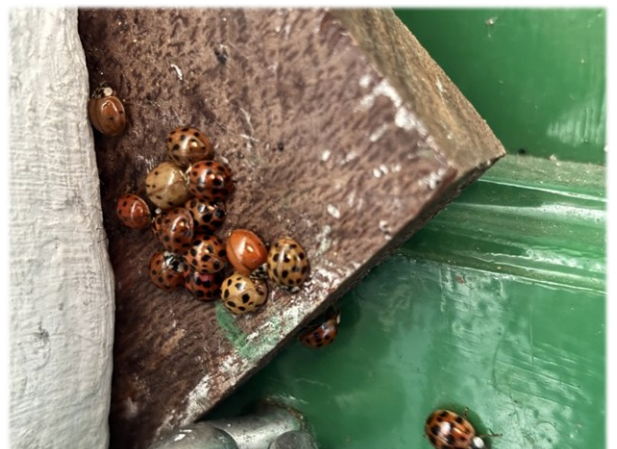
Maurits Schipper

Aziatisch lieveheersbeestje (*Saxifraga* – Peter Meininger)

Lieveheersbeestjes (*Coccinellidae*) leven zowel van planten en schimmels als van kleine diertjes en veel soorten zijn sterk gespecialiseerd. In de late herfst zoeken ze – nadat ze zich flink vol hebben gegeten – een schuilplaats om de winter door te komen. Veel inheemse soorten doen dit buiten, maar bijvoorbeeld de invasieve soort Aziatisch lieveheersbeestje (*Harmonia axyridis*) zit liever binnen. Ze gaan in groepen op zoek naar geschikte plekken, zoals kozijnen, gaten en

kieren. Zodra de temperatuur in de lente oploopt worden ze actief. Het Aziatische lieveheersbeestje werd als bestrijder van bladluizen ingevoerd in België en is inmiddels verspreid over Europa. Het is een agressieve kever, bij gebrek aan bladluis eet ze larven van andere lieveheersbeestjes, rupsen en vlindereitjes. Ook draagt ze schimmels met zich mee.

Klaarmaken voor de overwintering in een molen

Haven ‘Rattekaai’, idyllisch en verborgen

Zicht op haventje ‘Rattekaai’ en Oosterschelde

Na het bedijken van de Eerste Bathpolder kwam er in 1856 een handelshaventje voor Rilland met de naam ‘Rattekaai’. Tot 1950 werden in Zeeland landbouwproducten vooral over water vervoerd. De opkomst van de suikerbietenenteelt in Zeeland zorgde voor veel kleine havens, waaronder dit tijhaventje. De restanten van dit haventje aan het eind van de weg Middenhof nemen je mee naar het verleden. De schorren, slikken, getijdengeulen, meerpalen en

Lamsoor (*Saxifraga* – Ed Stikvoort)

Muraltmuur en betonglooïing om je heen laten je het oude Zeeland in al zijn glorie zien. Nu is het een Rijksmonument in het Verdrongen Land van Zuid-Beveland. Je kunt er leuk wandelen over de dijken. Voor de dijk zie je zeekraal en lamsoor. Vogels foerageren in de nabijheid. Dus mocht je via de A58 Zeeland binnen of uit rijden, neem afrit 32 (Rilland) en breng een bezoekje aan dit verborgen pareltje!

De getijdeshaventjes in Zeeland en op de Brabantse Wal dienden vooral voor het vervoer van landbouwproducten. Suikerbieten werden veelal vervoerd naar de fabrieken in Bergen op Zoom, Steenberg en Dinteloord. Hier lagen ook getijdeshavens, maar dan groter. Door inpolderingen, overstromingen, de komst van spoorwegen, snelwegen, Deltawerken en kanalen zoals het Schelde-Rijnkanaal verdwenen veel haventjes.

Paddenstoelen spotten

Marloes Loos

Grote oranje bekerzwam

Schubbige bundelzwam

De herfst is een mooi seizoen om paddenstoelen te spotten. En niet alleen in Zeeland. Deze pareltjes kwam ik tegen op de Veluwe in de buurt van Rhenen.

Zwammen komen vaak voor in vochtige omstandigheden. Ze spelen een rol in het ecosysteem en dienen ook als voedsel of worden gebruikt voor medicijnen.

Inspirerende herfst, nog meer paddenstoelen

Ina Slot

Al zoekende laat de herfst een boel schatten zien! Zo zag ik de honingzwam, de vliegenzwam, de grote parasolzwam, de gewone zwavelkop, de russula, de parelamaniet en zwavelkopjes. Een selectie van mijn foto's vind je op deze pagina.

‘Luctor sine emergo’ vanaf Ter Hooge

Op 28 december 1859 ziet in Kasteel Ter Hooge een nu vergeten Zeeuwse componist en kunstschilder het levenslicht: Gerard von Brucken Fock. Hij is de 2^e zoon van grondeigenaar Henri Dignus Fock en Johanna Caland, dochter van hoofdingenieur van Rijkswaterstaat Zeeland Abraham Caland. Omdat hij rijke ouders heeft is werken geen noodzaak. In 1864 liet de familie de naam uitbreiden naar Brucken Fock vanwege vermeende banden met de Duitse adel. De HBS in Middelburg maakt hij niet af, muziek en tekenen spelen een veel belangrijkere rol in zijn leven. Qua kunst is hij vooral bezig met het water en de zee. Creatieve periodes worden afgewisseld met periodes vol ‘godsdienstwaanzin’. Door zijn rijkdom blijft hij zoeken naar een levensinvulling, zonder succes, hij blijft een leven lang worstelen.

G. H. G. VON BRUCKEN FOCK

Meer weten over deze vergeten Zeeuw die geboren werd op Kasteel Ter Hooge? Het boek **‘Hoe lang nog’** van Eric Matsers neemt je mee in zijn levensverhaal. Muziek van deze componist kun je onder andere beluisteren op https://www.youtube.com/watch?v=p2U-S6Z3j7w&list=RDp2U-S6Z3j7w&start_radio=1

In 1885 trouwt hij met Marie Pompe van Meerdervoort, de dochter van een Zeeuws Tweede Kamerlid.

Zijn compositielessen krijgt hij eerst in Utrecht van de bekende componist Richard Hol. Daarna in Berlijn van de Duitse componist Friedrich Kiel. Zijn romantische kamermuziek en pianostukken hebben bij vlogen een zeldzaam hoog niveau. De componist Edvard Grieg noemt zijn opus 15 zelfs ‘Chopin-achtig’. Hij zou meer dan 300 stukken hebben geschreven, de meesten onuitgegeven en onuitgevoerd. Op 15 augustus 1935 overlijdt hij in het Noord-Hollandse Heemstede. En zo verdwijnt deze Zeeuw die de spreuk ‘Luctor et Emergo’ (ik worstel en kom boven) wist te verbouwen tot ‘Luctor sine Emergo’.

Kasteel Ter Hooge bij Koudekerke werd al in 1289 genoemd en was oorspronkelijk een versterkt huis van de familie Van der Hooge. In de 15^e eeuw kwam het via de familie Van Borssele in andere handen. Rond 1755 werd het vervallen middeleeuwse kasteel grotendeels afgebroken en vervangen door het huidige landhuis, met behoud van een oude toren. De formele tuinen werden in de 19^e eeuw omgevormd tot een landschapstuin in Engelse stijl. In 1871 werd het eigendom van graaf Van Lynden, die het pand liet verbouwen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het kasteel het hoofdkwartier van de Duitse troepen op Walcheren en raakte het park zwaar beschadigd door de inundatie van Walcheren. Na de oorlog kwam het beheer in handen van **Stichting Lynden Ter Hooge**. In 1985 werd het huis opgedeeld in appartementen. Het landgoed is tegenwoordig deels toegankelijk voor wandelaars. Er zijn twee routes uitgezet, de ene door het parkbos en de ander ook door het omringde weidegebied. Bij laatstgenoemde zijn laarzen aan te bevelen.

Kasteel Ter Hooge rond 1910 (Zeeuws Archief)

Kopij voor het volgende nummer

De volgende ‘Op de Hoogte’ verschijnt medio **maart 2026**.

Kopij graag voor 28 februari aanleveren via opdehoogte-walcheren@ivn.nl.

In 2026 verschijnt ‘Op de Hoogte’ verder nog in **juni, september en december**.

Verrassende ommetjes op Walcheren

De Cleene Hooge – 4,5 en 6,5 km

Grenzend aan de wijk Griffioen in Middelburg ligt de Cleene Hooge. Over dit gebied kijk je op de duinenrij bij Zoutelande. Deze stadsrand van Middelburg zorgt al jaren voor discussie rondom woningbouw, waarbij er diverse plannen zijn om de woningen, kreekruigen en groen te integreren. In april 2024 heeft de gemeenteraad ingestemd met een plan om er maximaal 100 woningen te bouwen. Momenteel is het een verrassend groen stukje waar je leuke ommetjes kunt maken. Het gebied is genoemd naar een kreekrug met daaromheen poelgronden, het karakteristieke bodemprofiel van Walcheren (het 'platte van Walcheren').

Ommetje 'linksom'

De route kan overal gestart worden, maar meest logisch is de hoek van de Cleene Hoogeweg en het Laurens Stommespas. Hier staat een informatiebord. De route voert naar het eind van de Cleene Hoogeweg en door het weiland naar het trekvlot. Links zie je het Landgoed Ter Hooge, rechts zie je een vliedberg liggen. De route gaat linksaf en volgt de Domburgse Watergang. Met een tweede trekvlot steek je deze weer over en slaat weer linksaf. Verderop kruis je de watergang met een steigerbrug en je wandelt langs het water naar het gemaal. De Domburgse Watergang werd vroeger

Het ommetje 'linksom' start bij het informatiebord bij de splitsing van de Cleene Hoogeweg met het Laurens Stommespas. De route is 4,5 km lang. Honden zijn niet toegestaan. Stevige schoenen of laarzen zijn aan te raden.

door boeren gebruikt om hun waren naar de markt in Middelburg te vervoeren. In de winter stonden wegen en weilanden vaak blank omdat de afwatering nog niet zo goed werkte als nu het geval is. Op het Laurens Stommespas gaat de route weer links, terug naar het beginpunt, na ongeveer 450 meter.

Ommetje 'rechtsom'

Vanaf het informatiebord gaat deze route verder over het Laurens Stommespas en steekt de Walcherseweg over. De route komt langs Sint Laurens Weihoek, een vogelparadijs in beheer van Stichting Het Zeeuws Landschap. Via de Schotelweg komt de route op de Noordweg uit, een beschermd stadsgezicht van Middelburg dat ligt op een kreekrug. Vroeger lagen hier boerderijen en wat landgoederen, daarna volgden woonhuizen toen de stad ging uitbreiden.

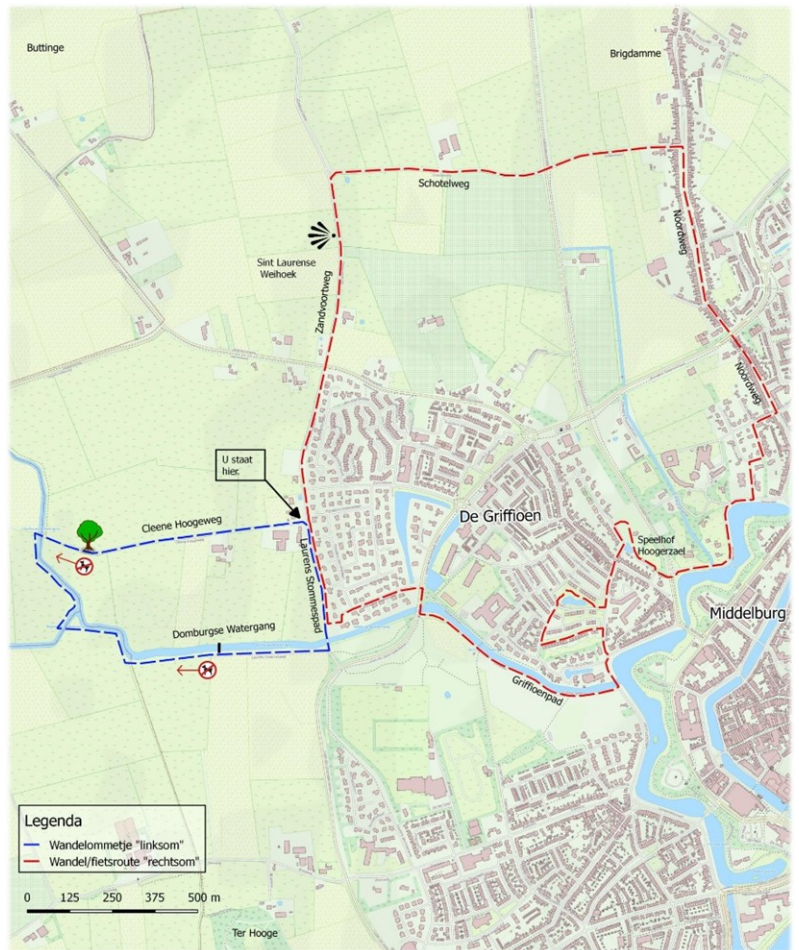
Via de Klarenbeeklaan en de Seissingel (met uitzicht op de voormalige bolwerken van Middelburg) komt de route bij de stoplichten waar overgestoken wordt naar het Seispas.

Het ommetje 'rechtsom' start bij het informatiebord bij de splitsing van de Cleene Hoogeweg met het Laurens Stommespas. De route is 6,5 km lang. De route voert langs Sint Laurens Weihoek waar (weide)vogels gespot kunnen worden.

Speelhof Hoogerzael in Middelburg is een groene oase waar kinderen en natuur elkaar ontmoeten. Het is een plek waar kinderen uitgebreid kunnen spelen. Schoolkinderen houden er tuintjes bij en er zijn veel fruitbomen. Het terrein is open van zonsopgang tot zonsondergang. Het paviljoen is van mei tot en met oktober open op woensdag-, vrijdag- en zaterdagmiddagen en wordt bemenst door vrijwilligers. Je kunt hier terecht voor een hapje en drankje. De Speelhof bestaat sinds 2010.

Hoogerzael (ook wel Hooge Zale of Hoogerzaal) was een ridderlijk huis en later buitenplaats gelegen aan de Seisweg in het Seisambacht. Het huis werd gebouwd in de middeleeuwen. Na afbraak van het huis aan het eind van de 17e eeuw kwam er een landgoed met dezelfde naam. In het begin van de 19e eeuw werd dit huis afgebroken, de waterpartijen bleven maar verdwenen na de inundatie van Walcheren. Het ridderlijk huis lag in de middeleeuwen buiten de Seispoort, één van de stadspoorten van Middelburg. In 1569 wordt in een belastingregister melding gemaakt van 'Hooge Zale'.

De ommetjes op kaart (www.decleenehooge.nl)

De route voert door Speelhof Hoogerzael en verlaat dit bij het Seispark. De straat volgen en rechtdoor de Olmenlaan in. De route loopt door de Bomenbuurt. Deze buurt is eveneens beschermd stadsgezicht en het groenonderhoud in de wijk wordt uitgevoerd door vrijwilligers. Er ligt een kruidentuin waar buurtbewoners gebruik van mogen maken. Rechtsaf via de Berkenlaan komt de route op het Olmenpleintje, na de vijver en kruidentuin volgt de route weer de Berkenlaan en gaat daarna rechtdoor de Abelenlaan in. De 2^e weg linksaf (Kastanjelaan), rechtsaf (Olmenlaan) en nogmaals rechtsaf (Singel). Langs voormalige buitenplaats Huize de Griffioen waarvan het theekoepeltje nog duidelijk zichtbaar is gaat het via het Griffioenpad langs het water. Bij de drukke weg oversteken en linksaf het wandelpad op. Dit pad komt uit op het Laurens Stommespad en zo kan rechtsaf terug worden gewandeld, terug naar het beginpunt na zo'n 400 meter.

Theekoepeltje van voormalige buitenplaats Huize de Griffioen

Huize De Griffioen is momenteel een Rijksmonument aan de Seissingel 100 in Middelburg. Rond 1720 liet Herman van de Putte, medeoprichter van de Commercie Compagnie, een nieuwe voorgevel aanbrengen aan Huize De Griffioen. Aan de achterzijde staat een theekoepeltje uit 1733 die Van de Putte liet bouwen voor zijn vrouw en dochter. De theekoepel staat langs de Domburgse watergang.

‘Gravelen’ op Walcheren – 54 km

Wereldbeker veldrijden in Hulst, 21 december 2024

Eind januari 2026 staat het wereldkampioenschap veldrijden op het programma in het Zeeuws-Vlaamse Hulst. Weet Mathieu van der Poel zijn 8^e (!) titel te behalen in deze toch wat ondergewaardeerde sport? Terwijl veldrijden echt terug naar de basis en moeder Aarde is. Net zoals het tegenwoordig populaire gravelbiken. Probeer het eens en ga deze winter ‘gravelen’ door de natuur op Walcheren! Gelukkig op paden die goed te doen zijn en met voldoende asfalt om te ‘recupereren’. En net als bij de grote wielervedstrijden zoals Parijs-Roubaix wordt er afgeteld in de stroken. De route start bij de **kerk in Oostkapelle** en volgt deels de knooppunten, deels is de route beschreven. Van knooppunt 20 bij de kerk gaat het naar achtereenvolgens de knooppunten 15, 13 en dan richting 10.

Sector 9 (km 6): Sint-Jan ten Heere Sprink (1.400 m): de eerste gravelsector na ongeveer 6 km fietsen loopt parallel aan de watergang ‘Sint Jan ten Heere Sprink’ dwars door de akkers waarbij onderweg de Krommeweg wordt overgestoken. De wind waait vaak uit het zuidwesten, dus op deze strook wordt het dan aanpoten geblazen! Nu is Sint-Jan ten Heere een buurtschap, maar in vroeger tijden lag hier de Commanderie Kerckwerpe waar leden van de Soevereine Militaire Hospitaalorde van Sint-Jan van Jeruzalem, van Rhodos en van Malta (oftwel Orde van Malta) in woonden. Daarna werd het een landgoed met daarbij een hofstede, Hof Hazenberg. Ook daarvan is niets meer over, met uitzondering van een gracht en de naam ‘t Hof Hazenberg op een woning.

Sector 8 (km 8): Groote Prelaat (400 m): de tweede gravelsector volgt vlot daarop en is vernoemd naar de boerderij ‘Groote Prelaat’ die al in 1200 genoemd wordt. In het begin een soort voorraadschuur vanuit de geestelijkheid, na de reformatie een boerderij. Deze gebouwen zijn deels door brand verwoest, maar herbouwd. Vlakbij staan twee bunkers uit de Tweede Wereldoorlog, gebouwd in 1944. Archeologisch onderzoek hebben een knop van een gewaad van een geestelijke uit ongeveer 1400, twee Romeinse munten en een vergulde fibula uit ongeveer 600 opgeleverd.

Aan het eind van de 2^e strook slaan we niet rechtsaf naar knooppunt 10, maar gaan we linksaf over de Noordweg en aan het einde rechtsaf, de Baaiweg op die we helemaal volgen langs Boudewijnskerke naar Sint Janskerke. Hier gaat het linksaf naar knooppunt 45 en vervolgens de knooppunten 50, 49 en 48.

Sector 7 (km 18): Landfront Vlissingen (3.000 m): de derde sector start na Biggekerke en het **Biggekerkse Bos** en is met 3.000 meter één van de twee langste sectoren. De sector wordt wel af en toe onderbroken door oversteken en kleine stukken asfalt. Ze volgt het **Landfront Vlissingen** en geeft een fraai zicht op de vele bunkers. Het landfront is ontstaan in 1942-1944 als onderdeel van de Atlantikwall en bedoeld om de kustverdediging van Walcheren te beschermen tegen een landaanval. De linie is zo’n 10 km lang en er zijn vele objecten terug te vinden, veel zijn ook Rijksmonument. Langs de ‘sector’ zijn diverse informatieborden te vinden.

‘Sector 7’, op weg naar Koudekerke

We volgen de knooppunten 7, 8, 9, 53, 56 (langs **Landgoed Ter Hooge**), 55, 3 (**Sint Laurens Weihoek**) en 4 en komen zo in Brigdamme terecht. We zien mooie lintbebouwing over een kreek. De route gaat richting knooppunt 60, maar slaat in Brigdamme rechtsaf (Ooststraat) waar een bord doodlopende weg met uitzondering van fietsers staat.

Sector 6 (km 29): Brigdamsepad (400 m):

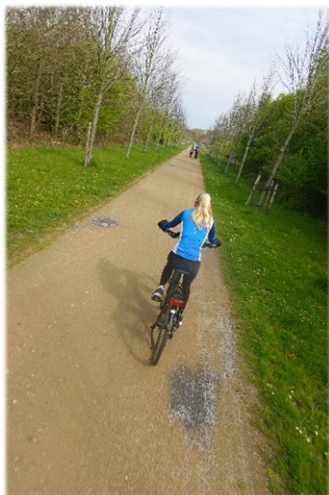
de vierde sector is het Brigdamsepad. Dit is een oud kerkepad langs een kreekruig (een zijtak van de kreekruig van Middelburg naar Sint Laurens). Het pad diende vooral om op zondagen naar de kerk te gaan en liep dwars door akkers en weilanden. Dit pad loopt van Brigdamme naar een van de buitenwijken van Middelburg. Je ziet een gebied met nat kruidenrijk grasland, poelen en struweel.

Aan het einde van het pad linksaf (Brigdamseweg) en een tijd later rechtsaf door het fietstunneltje. Nu volgen de knooppunten 37 (**Kaasboerderij Schellach**), 61, 33 en dan naar 32 waarbij de volgende strook zich al aandient.

Aan het begin van het **Brigdamsepad** staat een informatiebord met de wandeling 'Ommetje Linten en Rugen', over het pad naar Brigdamme en door de wijken Klarenbeek en Veersepoort. De route is geheel bewegwijzerd en voert langs het Noorderbolwerk, de Koepoort en over het kerkepad met zicht op een stuk oudland en de Brigdamsekreekruig met het beschermde stadsgezicht met lintbebouwing van de Noordweg. Brigdamme is waarschijnlijk een verbastering van Brugdamme of Bre(d)edamme dat afdamming van een zijkreek betekende. Na de grote watervloeden in de 11^e eeuw werden veel zijkreken afgedamd voor de veiligheid. Brigdamme wordt in 1205 voor het eerst vermeld, de parochie al in 1196. De kerk brandde af op 1 juni 1562 en werd niet meer opgebouwd, de brand werd aangestoken. Het ommetje geeft een leuke inkijk in het gebied en kan met een extra stuk worden uitgebreid.

Sector 5 (km 36): Veerse Bos (700 m): de vijfde gravelsector loopt eerst langs de 'Gapingsche Watergang' door de akkers en kruist de watergang met een brug. Dan gaat het door het bos met hoge bomen aan weerszijden. Het **Veerse Bos** is een leuk bosgebied dat zich situeert rond de Veerse Kreek.

Na knooppunt 32 volgen 31, 25, 26 (**Loverendale Ter Linde**) en dan richting 27. Aan het einde van de Oranjezonweg gaat het niet rechtsaf richting 27, maar linksaf en wordt de Munnikweg gevolgd tot aan de grote weg tussen Serooskerke en Oostkapelle. Nu rechtsaf de N287 (Noordweg) volgen over het fietspad en vlak voor de rotonde in Oostkapelle rechtsaf, de onverharde strook op.

'Sector 4', de strook door Zeeduin

Sector 4 (km 45): Zeeduin (800 m): de zesde gravelsector gaat door het ingangshek van buitenplaats Zeeduin en loopt kaarsrecht. Pas op het laatst slingert ze iets door een bosje. Zeeduin is een laat 19^e eeuwse landhuis. Van het oude huis herinnert nog alleen het uit 1763 daterende ingangshek dat door de route gepasseerd wordt, met twee hoge natuurstenen pijlers bekroond door vazen. Aan het eind van de strook linksaf, de Dunoweg. Na Manege 'Duno' in de bocht naar links rechtsaf richting Vrouwenpolder, de Vroonweg. Ongeveer 400 meter verder linksaf, de onverharde strook het bos in. Nu volgt de 2^e lange strook, kort onderbroken door de oversteek van de Duinweg in Oostkapelle.

Sector 3 (km 48): Manteling van Walcheren (3.000 m): de zevende gravelsector loopt door de Manteling van Walcheren. Midden in de strook ligt knooppunt 16, de route volgt de knooppunten richting 14. Het natuurgebied '**Manteling van Walcheren**' is ongeveer 735 hectare groot en bestaat uit buitenplaatsen (landgoederen als Kasteel Westhove, Berkenbosch en Duinbeek), bossen en kalkarm duin met natte duinvalleien, duingraslanden en duinstruweel.

Wielrennen is een uitdaging in Zeeland, zeker de wind speelt voortdurend een grote rol! Zeeland heeft dan ook een aantal wielerveden waar bewegwijzerde routes naar vernoemd zijn. Op **Walcheren** lopen 2 van deze routes. De **Jan Raasroute** (op Walcheren komt de route langs Fort Rammekens en Ritthem) is 101 km lang, maar te splitsen in een variant van 46 en een van 55 km. De route komt verder vooral door de **Zak van Zuid-Beveland**. De **Zeeuwse Windroute** maakt een grote lus door Walcheren (infobord bij het **Polderhuis Westkapelle**) en gaat daarnaast rond de Oosterschelde (**Schouwen-Duiveland**), over de Zandkreekdam (**Noord-Beveland**) en langs het Veerse Meer (**Zuid-Beveland**). Deze route is maar liefst 126 km lang. Verder zijn er de **Ketie van Oosten-Hageroute** op **Tholen** en **Sint Philipsland** (87 km, te splitsen in 31 en 56 km), de **Theo Middelkamproute** over de kasseien in **Zeeuws-Vlaanderen** (145 km, te splitsen in 66 en 89 km) en de **Jo de Rooroute** door **Zuid-Beveland** met de kasseien van de Hogerwaardpolder en de beklimming van de Rijzendeweg in Woensdrecht (111 km, te splitsen in 47 of 70 km). Informatie over deze routes vind je op de website www.zeeland.com/nl-nl/visit/wat-te-doen/fietsen/wielrennen. De routes zijn allen bewegwijzerd met rechthoekige bordjes met rood opschrift. Ook de routeverkortung is bewegwijzerd.

Het woord manteling staat voor de bescherming die het bosgebied bood tegen de felle zeewind. Vrijwel nergens in Europa groeit loofbos zo dicht bij de kust. Dit deel van de route door de Manteling is ook onderdeel van de EuroVelo 12, de Noordzeeroute (North Sea Cyclingroute), een internationale fietsroute waarbij de gehele Noordzee wordt rond gefietst! De bordjes hangen onder de knooppuntenroutebordjes.

Als de onverharde strook wordt verlaten gaat het linksaf via de Duinvlietweg nog steeds door het bosgebied. Aan de rechterkant is een oude oprijlaan in ere hersteld. Nu verlaat de route de knooppunten en gaat direct linksaf, weer een onverharde strook op langs het museum Terra Maris en Kasteel Westhove.

Sector 2 (km 51): Westhove (1.200 m): de achtste sector loopt langs het museum en kasteel dwars door het bos. Door de strook steeds rechtdoor te volgen kom je aan bij Landgoed Duinbeek aan de Duinbeekseweg.

Kasteel Westhove wordt al vermeld in een oorkonde uit 1277 als behorende aan de Abdij van Middelburg. Het museum **Terra Maris** zit in de voormalige orangerie van dit kasteel. De oudste vermelding van **Duinbeek** dateert uit 1350. Door de inval van de Watergeuzen werd het kasteel Duinbeek (vernoemd naar een beek uit de duinen) in 1572 verwoest. In 1715 liet de toenmalige burgemeester van Middelburg hier een landhuis bouwen. Aan het eind van de strook op het asfalt rechtsaf, de Duinbeekseweg op. De weg slingert voorbij een hotel. Direct daarna de eerste weg linksaf, de Randduinweg. Nu de eerste weg rechtsaf, de Bloemenlaan. Deze gaat over in een onverharde strook.

Sector 1 (km 53): Schoonoord (600 m): de negende en laatste sector maakt eerst een S-bocht en loopt dan rechtdoor naar de Oude Domburgseweg. De sector is vernoemd naar Schoonoord, een voormalige buitenplaats. Het **Landgoedbos Schoonoord** dat rechts van de strook ligt is aangelegd in 2004.

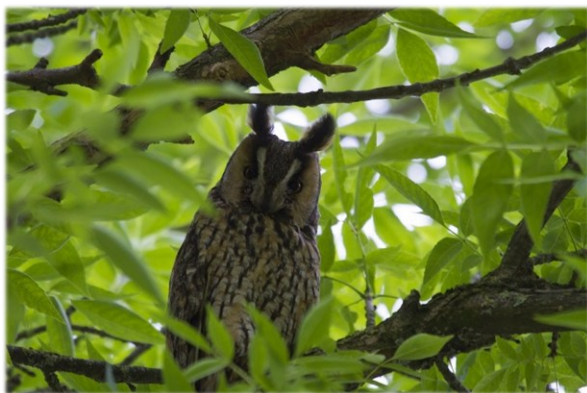
Aan het einde van de strook linksaf en nu de knooppuntbebording naar knooppunt 20 bij de kerk in Oostkapelle volgen. Hier volgt de finish na ruim 54 km. Wil je de gpx-versie van deze route? Mail dan naar de redactie.

Nog meer onverhard fietsen? Walcheren kent ook een ruim aanbod aan **MTB-routes**. Rond **Veere** (Veerse Meer, Aalvangersbos, 'De Belt', natuurgebied Oude Veerseweg en Veerse Bos) is een route uitgezet van 34,8 km gemarkeerd met het MTB-teken in het oranje. Rond **Middelburg** (Amaliapark, 'De Belt') is een route uitgezet van 16,4 km, gemarkeerd met groen. Rond **Vlissingen** (Nollebos, Bos Dishoek, Biggekerkse Bos, Weyevliet) is een route uitgezet van 31,5 km, gemarkeerd met rood. Tot slot is tussen **Westkapelle / Oostkapelle** (Het Vroon, De Manteling, Westkappelse Kreek) een route uitgezet van 38,8 km gemarkeerd met blauw.

De routes zijn ook met elkaar te verbinden. Dan worden beide kleuren weergegeven, de linkerkant in de kleur van de route waar je vandaan komt, de rechte de route waar je heen wilt. De verbinding Middelburg – Vlissingen in groen / oranje (4,8 km), de verbinding Vlissingen – Westkapelle / Oostkapelle in rood / blauw (3,6 km) en de verbinding tussen Westkapelle / Oostkapelle – Veere in blauw / oranje (7,9 km). De routes van Veere en Middelburg lopen al deels over hetzelfde traject en kunnen zo verbonden worden.

Ommetje Wasschappelse Bos en Kreek – 7 km

Ransuil (*Saxifraga* – Jan Nijendijk)

Vanaf het Polderhuis in Westkapelle is het mogelijk een mooie ronde te lopen door het Wasschappelse Bos en langs de kreek, een restant van de inundatie van Walcheren in de Tweede Wereldoorlog. De route volgt de bebording van het wandelroutenetwerk. De wandeling gaat deels door Westkapelle en is een mix van open gebied met water en bosgebied, in het oudere bos kun je zelfs een ransuil spotten als je geluk hebt! De route volgt aan het eind de kust terug naar Westkapelle en het Polderhuis waar je weer op adem kunt komen.

Het ommetje kan worden gestart bij het Polderhuis in Westkapelle en volgt de wandelknooppunten 61 – 63 – 65 – 42 – 41 – 67 – 64 – 90 – 61. Het ommetje is ongeveer 7 km lang.

Overzicht activiteiten Walcheren 2025 / 2026

De winter is bijna in het land. En er zijn tal van leuke activiteiten om te ondernemen rondom de natuur. Check voor de IVN-excursies vooraf altijd de website! Voor de cursief gedrukte excursies wordt verwezen naar de websites van de betreffende instanties, hier vindt u meer informatie en tal van andere activiteiten.

Datum	Excursie / activiteit	Tijdstip	Thema / opmerking
DECEMBER			
20 (zaterdag)	Meewerkdag	10.00 uur	Speelhof Hoogerzael
20 (zaterdag)	Vogelmiddag Zwaakse Weel	13.30 uur	Natuurmonumenten (OERRR)
23 (dinsdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.15 uur	KNNV Walcheren
23 (dinsdag)	Eendenkooi Slikkenbosch	14.00 uur	Staatsbosbeheer
25 (donderdag)	12 ^e Eindejaars Plantenjacht	zelfstandig	Floron (tot en met 3 januari)
27 (zaterdag)	Derde Kerstdag in Oranjezon	09.00 uur	Zeeuws Landschap
27 (zaterdag)	Strandexpeditie Oranjezon	12.00 uur	Zeeuws Landschap
28 (zondag)	Familiewandeling Oranjezon	14.00 uur	Zeeuws Landschap
29 (maandag)	Spieddaten: reeën en herten	15.00 uur	Terra Maris
JANUARI			
3 (zaterdag)	Familiewandeling Oranjezon	10.00 uur	Zeeuws Landschap
3 (zaterdag)	Landgoed Ter Hooge	13.30 uur	Verrassende Winterwandeling
4 (zondag)	Spieddaten: reeën en herten	15.00 uur	Terra Maris
6 (dinsdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.15 uur	KNNV Walcheren
10 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Locatie en thema volgen
10 (zaterdag)	Nieuwjaarsreceptie	09.45 uur	KNNV Walcheren
10 (zaterdag)	Winterwandeling Oranjezon	14.00 uur	Zeeuws Landschap
17 (zaterdag)	Sint Laurens Weihoek	10.00 uur	KNNV Walcheren
17 (zaterdag)	Nieuwjaarsreceptie	13.30 uur	IVN afdeling Walcheren
21 (woensdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.00 uur	KNNV Walcheren
25 (zondag)	Winterwandeling Oranjezon	10.00 uur	Zeeuws Landschap
28 (woensdag)	Conferentie Kind & Natuur	09.00 uur	IVN landelijk (locatie Lunteren)
30 (vrijdag)	Nationale Tuinvogeltelling	hele dag	Vogelbescherming (tot en met 1 februari)
FEBRUARI			
4 (woensdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.00 uur	KNNV Walcheren
7 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Locatie en thema volgen
14 (zaterdag)	Familiewandeling Oranjezon	14.00 uur	Zeeuws Landschap
20 (vrijdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.15 uur	KNNV Walcheren
21 (zaterdag)	Excursie lentebodes	10.30 uur	Terra Maris
MAART			
6 (vrijdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.15 uur	KNNV Walcheren
14 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Locatie en thema volgen
14 (zaterdag)	Algemene ledenvergadering	14.00 uur	IVN afdeling Walcheren
22 (zondag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.30 uur	KNNV Walcheren
APRIL			
4 (zaterdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.45 uur	KNNV Walcheren
11 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Locatie en thema volgen
16 (donderdag)	Nationale Bijentelling	hele dag	o.a. IVN, tot en met maandag 20 april
20 (maandag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	10.00 uur	KNNV Walcheren
MEI			
9 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Locatie en thema volgen

Inhoud

Algemeen

- 2 Redactioneel
Bij de voorpagina

Bestuur en werkgroepen

- 3 Dagelijks bestuur
Algemeen bestuur (naast dagelijks bestuur)

Van de bestuurstafel

- 4 Bestuursvergadering 24 september 2025

Activiteitenoverzicht

- 5 Landgoed Ter Hooge
Terugblik rondleiding Begraafplaats Middelburg
6 Terugblik ledendag Kalmthoutse Heide
7 12^e Eindejaars Plantenjacht
8 Nationale Tuinvogeltelling
Geheimen van het getij online!
Nieuwjaarsreceptie 17 januari 2026

Kiek... een plaetje!

- 13 Fotorubriek voor al je leuke waarnemingen

Op bezoek bij...

- 16 Kinderboerderij De Klepperhoeve

Artikelen en ander nieuws

- 23 Klimaatverandering met kinderen
24 Komt deze zomergast weer terug in 2026?
25 Monniken en tolgaarders in Werendijke
26 Het verkennertje
27 Struikrovers in Zeeland!
30 Welkom op de molen!
32 Een beklimming naar de top
33 'Rupsje Nooitgenoeg in de Walcherse Arcadia'
35 Door de lens: het samenspel van bos en kreek
36 Een moment in de tijd

Verrassende ommetjes op Walcheren

- 42 De Cleene Hooge – 4,5 en 6,5 km
44 'Gravelen' op Walcheren – 54 km

Jaaroverzicht activiteiten Walcheren 2025 / 2026

- 47 Jaaroverzicht 2025 / 2026

- 2 Aan deze editie werkten mee
Colofon

- 3 Werkgroepen
De levende tuin

- 4 Op naar 2026!

- 8 Algemene Ledenvergadering (ALV) 14
maart 2026
9 Terugblik Wetenschapsdag
10 IVN-Basiscursus Natuurfotografie 2026
Op stap met de IVN-Fotowerkgroep
12 Winteractiviteiten Terra Maris

- 19 Actiegroep Zeeuws-Vlaanderen

- 37 Een gouwe ouwe van Cobie Gouwen
38 Druk bezochte 'open molenavond'
Exotisch overwinteren in een molen
39 Haven 'Rattekaai', idyllisch en verborgen
Paddenstoelen spotten
40 Inspirerende herfst, nog meer
paddenstoelen
41 'Luctor sine emergo' vanaf Ter Hooge
Kopij voor het volgende nummer

- 46 Ommetje Wasschappelse Bos en Kreek
– 7 km